

Правозахисний ЛГБТ Центр «Наш світ»

Право на пошуки щасття

Київ
2017

УДК 316.361.15:347.61/.64](477)(07)
ББК 60.54(477)я7+67.9(4Укр)404.4я7

П68 Право на пошуки щастя / Центр "Наш світ". – К.: Центр "Наш світ", 2017. – 95 с.

У публікації представлено інформацію щодо одностатевого сімейного партнерства в Україні: результати опитувань і думки української ЛГБТІ (лесбійки, геї, бісексуали, трансгендерні та інтерсексуальні особи) спільноти, огляд та аналіз чинного законодавства, міжнародний досвід і тенденції розвитку, рекомендації українській владі по запровадженню реєстрованого сімейного партнерства, доступного для одностатевих пар.

Укладачі: Андрій Кравчук, Анатолій Грибанов
Керівник проєктів Центру "Наш світ": Андрій Маймулахін

Цю публікацію підготовлено Центром "Наш світ" за фінансової підтримки Посольства Великої Британії в Україні (проєкт "Захист прав ЛГБТ людей в Україні: підтримка реалізації елементів Національної стратегії з прав людини, які захищають права лесбійок, геїв і трансгендерів"). Думка авторів публікації не обов'язково відображає точку зору донора – уряду Великої Британії.

Правозахисний ЛГБТ Центр «Наш світ»

Поштова адреса: а/с 173, м. Київ, 02100
Телефон/факс офісу в Києві: +38 044 2963424
E-mail: coordinator@gay.org.ua
Вебсайт: www.gay.org.ua
Facebook: www.facebook.com/nashmircenter

© Центр "Наш світ", Київ, 2017

При використанні матеріалів посилання на Центр "Наш світ" є обов'язковим.
Електронну версію цієї публікації та додаткових матеріалів розміщено на вебсайті Центру "Наш світ".

ЗМІСТ

Передмова.....	1
1. Законодавче становище	2
2. Міжнародний досвід	7
3. Одностатеві партнерства крізь призму соціологічних досліджень	16
3.1. Загальний огляд наявних досліджень	16
3.2. Оцінка кількості одностатевих пар в Україні	21
3.3. Тривалість стосунків в одностатевому партнерстві	23
3.4. Характер стосунків у одностатевому партнерстві	26
3.5. Діти в одностатевому партнерстві.....	30
3.6. Типові зовнішні проблеми одностатевих пар	36
3.7. Шляхи вирішення зовнішніх проблем одностатевих пар.....	45
3.8. Думка представників спільноти щодо майбутнього закону про одностатеве реєстроване громадянське партнерство	48
3.9. Готовність української ЛГБТІ спільноти скористатися законом про реєстроване партнерство.....	51
4. Почути та побачити: автопортрет української ЛГБТІ спільноти ...	59
5. Висновки та рекомендації.....	82
Додаток 1. Данські закони про запровадження реєстрованого партнерства для одностатевих пар	86
Додаток 2. Проекти законів про запровадження реєстрованого сімейного партнерства в Україні	90

Ми вважаємо за самоочевидні істини, що всі люди створені рівними, що вони наділені їхнім Творцем певними невідчужуваними правами, до яких належать життя, свобода і пошуки щастя.

Декларація незалежності США, 4 липня 1776 року

ПЕРЕДМОВА

Ця публікація присвячена планам українського уряду із запровадження у нашій країні цивільного партнерства, що має бути доступне як для різно-, так і для одностатевих сімейних пар у якості форми державної реєстрації своїх подружніх стосунків. Тенденції розвитку сучасного людства не залишають сумнівів у тому, що державне визнання одностатевих сімейних партнерів стає неодмінною ознакою будь-якого вільного демократичного суспільства, і Україна теж мусить дотримуватися цих стандартів, які формуються у нас на очах. У публікації проаналізована ситуація у цій сфері, наведена інформація про всі наявні на цей час дослідження становища одностатевих сімейних партнерств в Україні, а також надані рекомендації українській владі щодо форми та обсягу майбутнього законодавства про реєстроване партнерство. Через те, що ця публікація не є науковим виданням, у ній ми наводимо тільки найбільш ілюстративні дані опитувань української ЛГБТІ спільноти, які були здійснені Центром "Наш світ" у 2015-2017 роках; детальнішу інформацію можна знайти на сайті Центру "Наш світ".

Ми висловлюємо глибоку подяку, насамперед, нашому донору – Посольству Великої Британії в Україні, – а також всім, хто брав участь у створенні цієї публікації: учасникам моніторингової мережі Центру "Наш світ", іншим активістам та пересічним членам української ЛГБТІ спільноти (зокрема, Альоні Шведковій за використання зібраних нею інтерв'ю; лесбійським та геївським парам, які згодилися на використання їхніх фотографій).

1. ЗАКОНОДАВЧЕ СТАНОВИЩЕ

Головним документом, який регулює сімейні відносини в Україні, є Сімейний кодекс України (надалі – СКУ). Стаття 3 "Сім'я" цього кодексу проголошує, що "Сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки" (частина 2) і що "Сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства" (частина 4). Таким чином, теоретично, одностатеві партнери, що проживають разом як сімейна пара, можуть підпадати під таке визначення, проте, наявність зауваження про підстави, "що не суперечать моральним засадам суспільства", дозволяє свавільне тлумачення та призводить до правової невизначеності цього положення, оскільки жоден закон не визначає, що саме складає ці засади. Практичного значення це визначення сім'ї все одно не має через те, що решта статей СКУ регулюють відносини не між членами сім'ї в цілому, а між конкретними членами сім'ї та близькими родичами – наприклад, між батьками і дітьми, сестрами і братами, подружжям, усиновителями та всиновленими тощо. Сімейний кодекс регулює, зокрема, такі питання сімейних відносин як право кожного з подружжя на материнство/батьківство; на всиновлення дітей (однією особою чи спільно подружжям); на зміну прізвища після укладення шлюбу; на спільне та особисте майно подружжя; на утримання; права та обов'язки дітей щодо батьків та батьків щодо дітей і таке інше.

Стаття 21 Сімейного кодексу України визначає шлюб як "сімейний союз жінки та чоловіка", таким чином фактично унеможливаючи укладення шлюбу між людьми однієї статі. Разом з тим, СКУ визнає фактичні сімейні стосунки між різностатевими співмешканцями, які не перебувають у шлюбі (між собою або з іншими особами): стаття 74 "Право на майно жінки та чоловіка, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі" визначає, що "майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності", подібно до законного подружжя; стаття 91 "Право на утримання жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою"

прирівнює таких постійних сімейних партнерів до законного подружжя щодо утримання у разі непрацездатності; нарешті, стаття 211 "Особи, які можуть бути усиновлювачами" дозволяє їм спільне всиновлення дітей. Водночас, СКУ не містить жодної згадки про одностатевих сімейних партнерів, а стаття 211 прямо передбачає, що "Усиновлювачами не можуть бути особи однієї статі" (частина 3), таким чином встановлюючи пряму дискримінацію проти одностатевих де-факто сімейних партнерів.

Заплутаною є ситуація з визнанням одностатевих шлюбів, укладених за кордоном. Якщо реєстровані партнерства досі не мають аналогу та взагалі не згадуються в українському законодавстві – відповідно, немає жодних правових підстав для їх визнання в Україні – то порядок визнання шлюбів, укладених за кордонами України у відповідності з іноземним законодавством, прописаний у Законі України "Про міжнародне приватне право", а саме у статті 58 "Дійсність шлюбу, укладеного за межами України". Частина 2 цієї статті говорить, що "Шлюб між іноземцями, шлюб між іноземцем та особою без громадянства, шлюб між особами без громадянства, що укладені відповідно до права іноземної держави, є дійсними в Україні", – тобто, одностатеві шлюби, укладені за кордоном між не-громадянами України, є дійсними в Україні без будь-яких обмежень. Частина 1 цієї статті ставить умовою визнання шлюбу, укладеного за іноземним законодавством, в якому хоча би один з подружжя є громадянином України, "додержання щодо громадянина України вимог Сімейного кодексу України щодо підстав недійсності шлюбу". Правові підстави недійсності шлюбу викладені у статтях 38-41 цього кодексу, при тому стаття 38 говорить, що "Підставою недійсності шлюбу є порушення вимог, встановлених статтями 22, 24-26 цього Кодексу". Жодна зі згаданих статей не містить прямої та явної заборони на укладення шлюбу між особами однієї статі, тому можна дійти висновку, що одностатеві шлюби громадян України, укладені за іноземним законодавством, у принципі, мають бути дійсними в Україні, – принаймні, якщо Конституційний Суд України (який, згідно статті 147 Конституції України, "дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України") не вирішить інакше. Наскільки відомо, поки немає

прецедентів ні визнання, ні відмови від визнання одностатевого шлюбу громадянина України, укладеного за іноземним законодавством, з боку українських державних органів.

Кримінальний процесуальний кодекс України (КПКУ), що був прийнятий в 2013 році, на відміну від Сімейного кодексу не посилається на "моральні засади суспільства" при визначенні поняття "близькі родичи та члени сім'ї", серед яких згадуються "особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом і мають взаємні права та обов'язки, у тому числі особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі" (стаття 3, частина 1, пункт 1). Теоретично, під таке визначення підпадають і одностатеві сімейні партнери, хоча, наскільки нам відомо, поки що це не було жодного разу перевірене на практиці. Визначення поняття "близькі родичи та члени сім'ї" КПКУ має велике практичне значення, тому що воно, зокрема, дозволяє особам, переліченим у згаданій статті кодексу, відмовлятися давати показання або пояснення проти своїх близьких згідно статті 63 Конституції України, а також застосовується в усіх випадках, коли йдеться про близьких родичів і членів сім'ї у кримінальному праві.

У будь-якому разі, треба відзначити, що відсутність понять на кшталт "одностатевий сімейний партнер" і "одностатеве сімейне партнерство" в українському законодавстві призводить до того, що будь-яке визнання таких стосунків вимагає рішення відповідного компетентного органу чи посадової особи у кожному конкретному випадку. Так само, відсутність будь-якої форми державної реєстрації одностатевого сімейного партнерства вимагає доведення фактичної наявності сімейних стосунків у всіх випадках, коли йдеться про визнання будь-яких прав та обов'язків таких партнерів.

Хоча численні згадки про "членів сім'ї" та "близьких родичів" розкидані по багатьох українських законах, єдиного визначення цих понять у вітчизняному законодавстві не існує. У своєму рішенні № 5-рп/99 від 03.06.1999 року Конституційний Суд України констатував це і зауважив, що "Стосовно поняття "член сім'ї" Конституційний Суд України виходить з об'єктивної відмінності його змісту залежно від галузі законодавства". Надаючи офіційне

тлумачення терміну "член сім'ї військовослужбовця, працівника міліції, особового складу державної пожежної охорони", Суд застосував аналогію права та визначив, що до першої групи членів сім'ї відносяться чоловік/дружина, батьки та діти, а другу групу "складають інші особи, що постійно мешкають з ними та ведуть спільне господарство".

Крім прав і обов'язків, які встановлені у Сімейному кодексі, в українському законодавстві існує велика кількість положень, що стосуються подружжя та інших членів сім'ї та близьких родичів, які містяться в інших кодексах та окремих законах. Навести їх вичерпний список немає ніякої можливості, але можна зауважити, що вони, серед іншого, стосуються таких сфер життя, як:

- Соціально-економічні питання – наприклад, соціальна допомога на сім'ю (зокрема, Закон України "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям"); банківські кредити (зокрема, іпотека для молодих сімей, передбачена у Законі України "Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні"); пенсія або відшкодування після втрати годувальника (зокрема, Закон України "Про пенсійне забезпечення") і таке інше.
- Успадкування без заповіту та обов'язкова частка у спадщині (Цивільний кодекс України), оподаткування спадщини (Податковий кодекс України).
- Право на користування житлом (Житловий кодекс України).
- Охорона здоров'я, а саме вирішення важливих медичних питань і право допуску до хворого близького родича (зокрема, Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я").
- Зайнятість – зокрема, право дружин/чоловіків військовослужбовців на відпустку у зручний для них час (Закон України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей"), право на відпустку по догляду за хворим родичем (Закон України "Про відпустки") тощо.

- Представництво інтересів і право відмовлятися від показань щодо близького родича у правоохоронних і судових органах (зокрема, Кримінальний процесуальний кодекс України).
- Захист від домашнього насильства (Закон України "Про попередження насильства в сім'ї").
- Спрощений порядок імміграції (Закон України "Про імміграцію") та отримання громадянства (Закон України "Про громадянство України") для осіб, які перебувають у шлюбі з громадянином України.

Через відсутність будь-якої форми законодавчого визнання, одностатеві сімейні пари або цілком позбавлені цих прав, або їх реалізація настільки ускладнена, що не має практичного значення. Варто зазначити, що наприкінці 2015 року український уряд офіційно визнав існування цієї проблеми та потребу в її швидкому вирішенні, ухваливши План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, в якому пункт 105 передбачає захід 6 – "Розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар з урахуванням майнових і немайнових прав, зокрема володіння та наслідування майна, утримання одного партнера іншим в разі непрацездатності, конституційного права несвідчення проти свого партнера", термін виконання – II квартал 2017 року.

2. Міжнародний досвід

Станом на лютий 2017 року двадцять три країни світу мали законодавство про шлюб, яке поширювалося також і на одностатеві пари; в Ізраїлі не дозволялося укладати шлюб між людьми однієї статі, але визнавалися такі шлюби, укладені за кордоном за законодавством інших країн. Тридцять сім країн світу мали законодавство, яке передбачувало форму реєстрації подружніх відносин, альтернативну до звичайного шлюбу (у різних юрисдикціях вона називається по-різному: реєстроване партнерство, цивільний союз, домашнє партнерство, життєве партнерство тощо). У федеративних і децентралізованих державах, де сімейні стосунки регулюються на місцевому рівні, можуть існувати ситуації, коли одностатеві шлюби або партнерства реєструються тільки в окремих юрисдикціях (і визнаються або на всій території держави, або тільки у цих юрисдикціях). В Європі одностатеві шлюби укладалися у 14 країнах, а одностатеві партнерства – у 23 країнах. Деякі країни, які у свій час запровадили реєстроване партнерство, а потім дозволили одностатевим парам укладати звичайний шлюб, або автоматично конвертували укладені партнерства у шлюби, або просто припинили реєструвати нові партнерства, але залишили вже зареєстровані у тому ж статусі (Данія, Норвегія, Швеція, Ісландія, Ірландія, Словенія тощо); водночас, інші зберегли обидві форми реєстрації сімейного стану – як шлюби, так і партнерства, з можливістю конвертації партнерства у шлюб (Нідерланди, Велика Британія) або як незалежні альтернативні форми визнання подружніх стосунків (Франція). Зазвичай, у країнах, які визнають реєстровані одностатеві партнерства, але не одностатеві шлюби, такі шлюби, укладені за кордоном, визнаються як одностатеві партнерства за місцевим законодавством (зокрема, у всіх відповідних країнах ЄС).

Реєстроване партнерство було з самого початку вигадане як форма реєстрації де-факто подружніх стосунків одностатевих пар (Данія, 1989 рік), які тоді не могли укласти звичайний шлюб, але Нідерланди у 1998 році ухвалили закон про реєстровані партнерства, які могли укласти як одностатеві, так і різностатеві пари. Він виявився затребуваним для гетеросексуальних пар – за перші три роки його

дії близько третини укладених партнерств були між людьми різної статі. У той час як деякі країни, що були запровадили реєстроване партнерство як єдину доступну форму визнання сімейних відносин для одностатевих пар, поступово почали відмовлятися від нього на користь звичайного шлюбу для одностатевих пар, в інших країнах воно почало викликати інтерес як альтернатива традиційному шлюбу для різностатевих пар. З часом приклад Нідерландів наслідували також деякі інші країни, запровадивши цивільні союзи, доступні як для одно-, так і для різностатевих пар (наприклад, Франція та Естонія). Після запровадження реєстрованого партнерства для одностатевих пар у Великій Британії, в цій країні розгорнулася громадська кампанія за поширення цього правового інституту і на гетеросексуальні пари, яка у 2016 році досягла успіху на острові Мен і зараз триває у решті британських юрисдикцій.

Таблиця 1. Поширення реєстрованих партнерств / цивільних союзів і звичайних шлюбів для одностатевих пар по країнах світу.¹

РІК	РЕЄСТРОВАНЕ ПАРТНЕРСТВО	ШЛЮБ
1989	Данія	
1993	Норвегія	
1994	Швеція	
1996	Ісландія	
1997	Нідерланди	
1999	Франція	
2000	Канада, Німеччина	Нідерланди
2001	Португалія, Фінляндія	
2003		Бельгія, Канада
2004	Люксембург, Велика Британія, Нова Зеландія	Іспанія
2005	Андорра, Швейцарія, Словенія, Мексика	

¹ Вказаний рік ухвалення відповідного закону. У федеративних країнах партнерства / шлюби могли запроваджуватися спочатку тільки в окремих юрисдикціях. Взяті до уваги тільки ті закони про партнерство, які надавали одностатевим парам подібний до подружнього статус та відповідні права.

2006	Чехія, Південноафриканська Республіка	Південноафриканська Республіка
2007	Уругвай	
2008	Еквадор, Австралія	Норвегія
2009	Угорщина, Австрія	Швеція
2010	Ірландія, Мексика	Португалія, Ісландія, Аргентина
2011	Ліхтенштейн	
2012		Данія
2013		Нова Зеландія, Франція, Велика Британія, Бразилія, Уругвай
2014	Мальта, Естонія, Хорватія	Люксембург
2015	Чилі, Кіпр, Греція	Ірландія, Фінляндія, США
2016	Колумбія, Італія	
2017		Словенія

У 2008 році парламент Греції ухвалив закон про цивільний союз винятково для різностатевих пар, який з часом був оскаржений у Європейському суді з прав людини (ЄСПЛ) як такий, що порушує право на повагу до особистого і сімейного життя та призводить до дискримінації між різностатевими та одностатевими парами, завдаючи шкоди останнім. У 2013 році, у рішенні по справі "Валліанатос та інші проти Греції", ЄСПЛ погодився з аргументацією позивачів і вирішив, що держава порушила статтю 14 ("Заборона дискримінації") у поєднанні зі статтею 8 ("Право на повагу до приватного і сімейного життя") Європейської Конвенції про права людини (ЄКПЛ). У 2015 році грецький парламент поширив дію реєстрованого партнерства на одностатеві пари.

Розглядаючи справу "Оліарі та інші проти Італії", ЄСПЛ у 2015 році наголосив, що "одностатеві пари так само, як і різностатеві пари, здатні вступати в стабільні, віддані відносини, і що вони знаходяться у ситуації, доречно подібній до різностатєвої пари стосовно потреби у юридичному визнанні та захисту їхніх стосунків", та вирішив, що відмова італійської влади від запровадження будь-якої правової

форми визнання таких стосунків порушує статтю 8 ЄКПЛ. У 2016 році парламент Італії ухвалив закон про цивільний союз для одностатевих пар. Варто зауважити, що у справах "Валліанатос та інші проти Греції" та "Оліарі та інші проти Італії" ЄСПЛ встановив не просто факти порушення прав позивачів, гарантованих згідно положень ЄКПЛ, але й те, що ці порушення виникли саме через системні проблеми національного законодавства цих країн та відмову національних урядів від законодавчого вирішення цих проблем.

Аналізуючи вищезгадані та інші нещодавні справи стосовно одностатевих пар, можна дійти висновку, що ЄСПЛ тепер вважає відсутність у національному законодавстві будь-якої форми визнання одностатевих сімейних пар порушенням обов'язків держави згідно Європейської Конвенції з прав людини – таку думку поділяє, зокрема, Уповноважений ради Європи з прав людини Нільс Муйжнієкс.² Таким чином, одностатева пара у державі-члені Ради Європи, яка поскаржиться до ЄСПЛ на неможливість юридично оформити свої подружні стосунки в ситуації, коли аналогічна різностатева пара має таку можливість, має дуже великі шанси виграти справу та отримати компенсацію за завдану їй шкоду. У 2014 році дві одностатеві подружні пари подали такий позов проти України, і тепер очікують розгляду своїх заяв. Позитивне рішення ЄСПЛ за цими або подібними скаргами означатиме, що наступні аналогічні скарги одностатевих пар проти України будуть задовольнятися майже автоматично. У випадку великої кількості таких скарг, ЄСПЛ буде вимушений ухвалити пілотне рішення, що покладе на український уряд прямий обов'язок виправити цей системний недолік національного законодавства. Уряди Греції та Італії, як ми бачимо, не стали чекати на такий неминучий розвиток подій.

² Nils Muižnieks, *Access to registered same-sex partnerships: it's a question of equality*, 21.02.2017, www.coe.int.

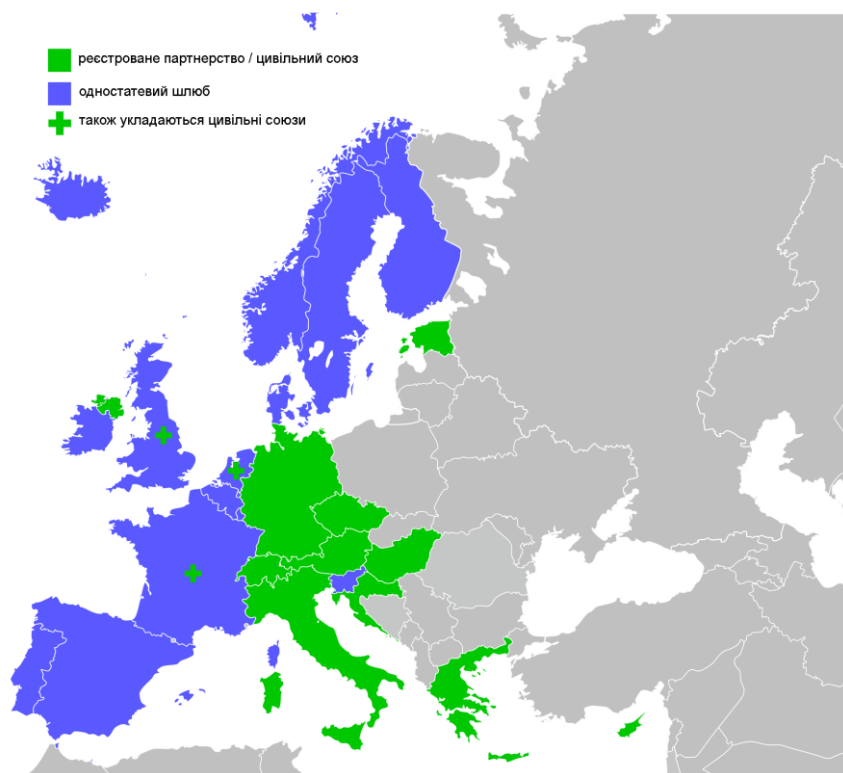

Рисунок 1. Реєстровані партнерства та шлюби для одностатевих пар у сучасній Європі (станом на лютий 2017 року).

Обсяг прав і обов'язків, які надає реєстроване партнерство, варіює у різних країнах від практично однакових порівняно зі звичайним шлюбом (у переважній більшості випадків; зокрема, у Нідерландах, Великій Британії, Італії, Австрії, Угорщині, Естонії тощо) до помітно більш обмежених – здебільшого, сферою фінансово-майнових питань та статусом члена сім'ї (Франція, Чехія). Примітно, що у країнах, де реєстроване партнерство для одностатевих пар суттєво обмежувало партнерські права та обов'язки порівняно з подружніми, відповідне законодавство з часом поступово реформувалося у бік наближення реєстрованого партнерства до звичайного шлюбу (наприклад, у Німеччині), або ж він ставав доступним і для одностатевих пар. Порівнюючи статус реєстрованих

одностатевих партнерів у різних країнах, можна дійти висновку, що на теперішній час умовне "стандартне" одностатеве партнерство суттєво відрізняється від "стандартного" шлюбу, здебільшого, у питаннях спільного всиновлення дітей та процедурах укладення і розірвання партнерства/шлюбу.

Цивільним партнерам, зазвичай, дозволяється всиновлювати біологічних дітей своїх партнерів або дітей, яких ті всиновили ще до укладення партнерства, але часто не дозволяється спільне всиновлення дітей третіх осіб (зокрема, в Естонії, Швейцарії, Німеччині, Італії тощо); однак, у таких країнах як Велика Британія, Австрія, Ізраїль, Нідерланди, Мальта тощо одностатеві реєстровані партнери мають право і на спільне всиновлення дітей. Дуже невелика кількість країн, що визнають одностатеві сімейні союзи, наразі взагалі не дозволяють всиновлення дітей партнерами (Кіпр, Греція; відповідні положення законодавства Італії та Чехії були успішно оспорені у судах). Хорватський Закон про цивільне партнерство осіб однієї статі передбачає, що партнер батька дитини може, і навіть мусить, піклуватися про дитину свого партнера, яку вони виховують спільно (приблизно на правах вітчима/мачухи), та запроваджує новий правовий статус партнера-опікуна, яким може стати цивільний партнер батька або цивільна партнерка матері дитини за рішенням суду. За своїми правовими наслідками цей статус практично дорівнює звичайному всиновленню дитини одного з партнерів іншим, зокрема надає партнерові-опікуну всі батьківські права та покладає на нього всі батьківські обов'язки по догляду за дитиною партнера-батька.

Що стосується процедури укладення і розірвання партнерств, то часто вона має спрощений характер порівняно з відповідними положеннями для звичайного шлюбу (зокрема, не передбачає застосування суду при розірванні партнерства). Решта відмінностей між партнерством і шлюбом дуже варіюють від країни до країни і, здебільшого, пов'язані не з сімейним законодавством, а з певними правами, які мають подружжя в інших галузях – наприклад, спрощений порядок імміграції, пенсійні схеми і таке інше.

Запроваджуючи цивільне партнерство, законодавці різних країн обирали одну з можливих форм його інтеграції до чинного законодавства: декларувати у законі, що він надає партнерам всі права та обов'язки подружжя, за певними винятками, які прямо вказані у законі (умовно назвемо таку форму "моделлю винятків"); перелічити у явному вигляді всі права та обов'язки, що надає партнерам новий закон ("модель переліку"); або певним чином поєднати ці два варіанти ("гібридна модель"). Історично першим законом про реєстроване партнерство був данський закон від 1989 року, який був побудований за "моделлю винятків". Стаття 3 цього закону говорить:

1. З урахуванням винятків у розділі 4, реєстрація партнерства має ті ж правові наслідки, що й укладення шлюбу.

2. Положення данського права, які стосуються шлюбу та подружжя, застосовуються аналогічним чином до реєстрованого партнерства та реєстрованих партнерів.

Данський приклад наслідували, зокрема, законодавці всіх скандинавських країн та Угорщини. Він є дуже ефективним з точки зору мінімально потрібного реформування чинного законодавства, ясності та чіткості правових наслідків укладення партнерства. "Модель переліку" була обрана такими країнами як Німеччина, Чехія, Естонія, Хорватія, Велика Британія тощо. Через те, що статті закону такого типу, здебільшого, дублюють відповідні положення національного законодавства стосовно шлюбу та подружжя, закони про реєстроване партнерство у цих країнах мають дуже великий обсяг, але все одно не гарантують надання партнерам всіх потрібних прав та обов'язків подружжя, що можуть бути розпорошені по багатьох різних законах (як це має місце і в Україні), а також можуть бути запроваджені вже після ухвалення законодавства про реєстроване партнерство. "Гібридна модель" досі застосовувалася дуже рідко – наприклад, у законі про цивільні союзи штату Вермонт (США).

Статистика укладення реєстрованих партнерств показує, що вони складають декілька відсотків від загальної кількості шлюбів, укладених за певний проміжок часу в даній країні – наприклад, в Ірландії у 2013 році кількість зареєстрованих партнерств (одностатевих) склала 1,6%, а у 2014 році – 1,8% від кількості шлюбів (різностатевих)³; у Фінляндії такі самі дані склали близько 1,4% в обидва ці роки⁴. Хоча за порядком ці числа відповідають оціночній долі гомосексуалів у людському суспільстві, все ж вони у декілька разів менше, ніж відповідні показники для гетеросексуальних пар. Це можна пояснити такими факторами як помітний рівень суспільної гомофобії, що примушує гомосексуальні пари приховувати свої стосунки від суспільства; відсутністю традиції одностатевих союзів; меншою актуальністю проблем, пов'язаних з наявністю дітей, для одностатевих пар. Можна очікувати, що частка одностатевих сімейних союзів поступово зростатиме відповідно до зменшення гетеронормативності суспільства.

Країни, в яких існує реєстроване партнерство як для одно-, так і для різностатевих пар, демонструють, що воно є досить популярним і серед гетеросексуальних партнерів. Чемпіоном у цій галузі є Франція, де у 2013 році було укладено загалом 162698 цивільних союзів, що склало 72% від укладених у тому ж році шлюбів, причому різностатеві партнерства склали 96% від загальної кількості. У 2014 році у Франції було укладено 173728 цивільних союзів (77% від кількості шлюбів), з яких різностатевих – теж 96%.⁵ У Нідерландах у 2013 році було зареєстровано 9445 партнерств (14,6% від кількості шлюбів), з яких різностатевих – 96%, як і у Франції.⁶ Варто відзначити, що укладення реєстрованого партнерства у Нідерландах тягне за собою практично ті самі правові наслідки, що і шлюб, тоді як у Франції пари, які уклали "пакт цивільної солідарності", мають значно

³ Central Statistics Office, *Marriages and Civil Partnerships 2014*, 31.05.2015, cso.ie.

⁴ Statistics Finland, *Fall in the number of marriages contracted tapered off*, 21.04.2015, stat.fi.

⁵ Institut National d'Etudes Démographiques, *Marriages, divorces, civil unions (PACS)*, 2013, 2014, ined.fr.

⁶ Statistics Netherlands, *Marriages and partnership registrations; key figures*, 11.09.2014, statline.cbs.nl.

менший обсяг прав і обов'язків, ніж подружжя у звичайному шлюбі. Незвично висока популярність цивільних союзів у Франції порівняно з іншими країнами може бути пояснена тим, що процедури їх укладення та розірвання значно простіші та дешевші, ніж у випадку звичайного шлюбу.

Немає жодних даних про те, що запровадження у будь-якій країні реєстрованого партнерства або звичайного шлюбу для одностатевих пар спричинило хоч скільки-небудь помітні юридичні або соціальні проблеми. Натомість, дослідження, проведені у різних країнах, показали, що юридичне та суспільне визнання одностатевого реєстрованого партнерства або шлюбу має позитивний вплив на стан здоров'я та загальний добробут ЛГБТ осіб.⁷ Треба зауважити, що ухвалення закону про реєстроване партнерство призводить до необхідності внесення відповідних змін до певної кількості інших законів та підзаконних актів, що у деяких країнах затримувало набуття чинності такими законами або ускладнювало їх застосування на практиці до вирішення таких суто юридичних питань.

⁷ Див., наприклад, W.C. Buffie, *Public Health Implications of Same-Sex Marriage*, *American Journal of Public Health*, 2011 June, 101(6), pp. 986–990.

3. ОДНОСТАТЕВІ ПАРТНЕРСТВА КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

3.1. ЗАГАЛЬНИЙ ОГЛЯД НАЯВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В Україні було здійснено дуже мало соціологічних досліджень одностатевого партнерства та пов'язаних з ним проблем: з одного боку, сама тема гомосексуальності довгі роки у наукових студіях була маргінальною та "соромною", з іншого, соціологи стикалися з проблемою доступу до цільової групи. Через це, більшість подібних досліджень проводилися громадськими ЛГБТ і ВІЛ-сервісними організаціями.

Насамперед, варто згадати опитування, що було проведене у 2000 році Центром "Наш світ" і стосувалося питань соціального становища геїв і лесбійок в українському суспільстві.⁸ До того часу взагалі ніхто не проводив в Україні масштабних досліджень подібного роду, тому воно, за великим рахунком, мало пошуковий характер. Передусім потрібно було з'ясувати, як оцінюють своє становище в суспільстві самі геї та лесбійки, які у них пріоритети в житті, як вони бачать шляхи поліпшення свого становища. Низка питань стосувалася повсякденного життя українських ЛГБТ: як вони знаходять нові знайомства, чи перебувають у офіційному шлюбі, і якщо так, то з яких причин, яке їхнє ставлення до одностатевих союзів тощо.

Під час цього дослідження було поширено поштою більше тисячі анкет. Адреси для опитування надали служби знайомств для геїв та лесбійок, а також активісти тогочасних ЛГБТ організацій і груп; частина анкет розповсюджувалася безпосередньо самими активістами серед своїх знайомих. Були також використані адреси тих, хто листувався з редакцією журналу "Наш мир". Таким чином, результати цього опитування відобразили стан справ не всієї ЛГБТ спільноти, а лише тієї її частини, яка хоча б невеликою мірою була видимою та активною. Відповіли на анкети 48 жінок та 400 чоловіків. Середній вік учасника опитування у чоловіків склав 31,8 років, у жінок – 29,1 років.

⁸ Центр "Наш світ", *Блакитна книга. Становище геїв і лесбійок в Україні, 2000*, gay.org.ua.

Дослідження Центру "Наш світ" та ГО "Донбас-СоцПроект", яке було проведене у 2009 році, мало на меті вивчити саме одностатеві пари.⁹ Дослідники шукали відповідь на такі питання:

- Яким є портрет типової одностатевої пари?
- Які найхарактерніші типи одностатевих партнерських стосунків розповсюджені в суспільстві?
- З якими зовнішніми проблемами стикаються одностатеві пари?
- Якими є особливості виховання дітей у одностатевому партнерстві?

Для проведення цього дослідження була розроблена та, після консультацій зі спеціалістами, затверджена анкета. 509 її примірників були розіслані за адресами з бази даних газети "Gay.UA", з яких повернулося заповненими 114 анкет. Ще 105 анкет протягом місяця було роздано клієнтам українських ЛГБТ організацій; крім того, анкета в електронному вигляді була розміщена на "Сайті віртуальних досліджень". Загалом, після відбракування тих відповідей, що не відповідали критеріям відбору, до розгляду було взято 527 анкет, серед яких 35,0% були заповнені жінками, решта – чоловіками. Більшість опитаних знаходилась у віковому діапазоні від 20 до 29 років; частка цього віку серед чоловіків складала 50,0%, серед жінок – 58,0%. Частка респондентів віком від 30 до 39 років складала серед чоловіків 26,0%, серед жінок – 21,0%.

У 2011-2012 роках громадською організацією "Інсайт" була зроблена спроба застосувати сучасні західні наукові концепції щодо сімейних стосунків на українському матеріалі та розглянути інститут сім'ї у контексті ЛГБТ проблематики. Базу дослідження становили 32 глибинних інтерв'ю з ЛГБТ сім'ями.¹⁰ Загалом у цьому дослідженні

⁹ Маймулахин А.Ю., Касянчук М.Г., Лещинский Е.Б., *Однополое партнёрство в Украине: отчёт о проведённом исследовании*, 2009, gay.org.ua.

¹⁰ ГО "Інсайт", *ЛГБТ-сім'ї в Україні: соціальні практики та законодавче регулювання*, 2014, insight-ukraine.org.

взяли участь 5 чоловічих пар (10 інтерв'ю) та 10 жіночих пар (18 інтерв'ю). Вік респондентів складав від 25 до 57 років.

Під час цього дослідження вівся пошук відповідей на такі питання:

- Яким чином гетеронормативність і гетеросексизм структурують життя лесбійок і геїв, впливають на стосунки з материнськими сім'ями й близьким оточенням і змушують виконувати щоденну невидиму, але дисциплінуючу, "роботу" із замовчування своїх стосунків та ідентичностей?
- Як гетеронормативність відтворюється в щоденних практиках ЛГБТ-сімей та гендерує сімейну повсякденність?
- Як відповідальність за дискримінацію та насильство над упослідженою групою перекладається на цю групу (з одного боку, як жінки і чоловіки, вони мусять народжувати дітей, щоб "відтворювати суспільство", а з іншого, повинні відмовитися від материнства та батьківства, боцімто щоб не піддавати своїх дітей стигмі та гомофобії)?

У вересні-грудні 2015 року та травні 2016 року Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ" провів фокус-групове дослідження на тему одностатевого сімейного партнерства в Україні. Дослідження проводилось у західних (Івано-Франківськ, Львів), центральних (Київ, Запоріжжя, Дніпро) та східних (Харків) регіонах України. У зустрічах брали участь також представники інших міст: зокрема, в Івано-Франківську були присутні учасники з Тернополя та Чернівців, у Києві – з Маріуполя тощо.

Усього було охоплено біля 100 респондентів, чоловіків та жінок (зокрема, один трансгендер). Вік респондентів коливався від 18 до 65 років. Більшість респондентів на момент дослідження перебували в одностатевому партнерстві; тривалість таких стосунків, за словами учасників, налічувала від 1 місяця до 15 років. У ході дослідження респонденти відповіли на низку питань, що стосувалися становища одностатевих пар і запровадження в Україні інституту реєстрованого цивільного партнерства.

Завдяки цьому дослідженню був отриманий зріз думок гомо- та бісексуальних громадян України щодо потреби у спеціальному законодавстві про реєстроване цивільне партнерство для одностатевих пар, зібрана інформація про реальні проблеми учасників цього дослідження, які подібний закон міг би допомогти вирішити.

У листопаді та грудні 2016 року експерти Центру "Наш світ" здійснили серію поїздок по регіонах України (Суми, Херсон, Житомир, Ужгород, Черкаси). Крім просвітницьких тренінгів та інших заходів, було проведено кілька глибинних інтерв'ю щодо одностатєвого партнерства з чоловіками та жінками, які мали досвід таких союзів чи знаходяться у них зараз. Надалі у відповідних розділах цієї брошури наводяться деякі свідчення та зауваження представників української ЛГБТІ спільноти, отримані під час фокус-груп та інтерв'ю з експертами Центру "Наш світ".

Наприкінці 2016 року та в січні 2017 року Центр "Наш світ" провів інтернет-опитування серед ЛГБТ України.¹¹ Планувалося, що воно допоможе зробити кількісний аналіз того, які проблеми мають одностатєві пари через те що соціальні, майнові та немайнові права одностатєвих пар законом ніяк не регулюються, яким хотіли би бачити ЛГБТ України закон про такі партнерства, чи взагалі будуть вони користатись його можливостями, якщо і коли закон про реєстроване цивільне партнерство буде прийнятий Верховною Радою. Більшість учасників цього опитування склали користувачі найбільш популярних серед геїв України спеціалізованих ресурсів для знайомств – *bluesystem.org* і *qguys.ru*. Значно важче було знайти можливість опитати лесбійську аудиторію, оскільки майже відсутні спеціалізовані інтернет сайти та групи, популярні серед лесбійок України. Увагу гомо- та бісексуальних жінок до опитування привертали, здебільшого, за допомогою регіональних лесбійських груп та окремих активісток.

У цьому опитуванні взяли участь 1519 осіб – 1263 чоловіків і 250 жінок; 6 осіб, відповідаючи на запитання про стать, обрали варіант

¹¹ Детальні результати цього опитування щодо всіх наведених далі діаграм можна знайти на сайті Центру "Наш світ" разом з електронною версією цієї публікації.

відповіді "інше". Менше 2% тих, хто брав участь в опитуванні, були молодшими 18 років, 25,6% мали вік від 18 до 25 років, 41,1% – від 26 до 35 років, 27,3% – від 36 до 50 років, 4,2% опитаних були у віці понад 50 років. Тобто, переважно в опитуванні взяли участь саме ті вікові групи, для яких ухвалення майбутнього закону є найбільш актуальним.

На початку 2017 року активістка українського ЛГБТІ руху Альона Шведкова у співпраці з ГО "Інша" провела дослідження щодо виховання дітей одностатевими парами. Його особливістю стало те, що глибинні інтерв'ю про різні аспекти теми дослідження було взято як у батьків (біологічних та соціальних), так і у дітей. На час написання цієї публікації, ця праця ще не було закінчена, але вже були доступні попередні його результати – зокрема, певні тексти інтерв'ю, які цитуються далі у цій брошурі зі згоди автора дослідження.

Крім того, нещодавно з'явилося декілька публікацій, що стосуються теми одностатевого партнерства – наприклад, інформаційний матеріал Альянсу суспільного здоров'я "Гражданские партнерства: юридические, психологические и медицинские аспекты жизни однополых пар" (2016 рік), – проте, власні соціологічні дослідження у цих випадках не проводилися.

Треба зауважити, що жодне з досліджень становища української ЛГБТІ спільноти – зокрема, і щодо одностатевого сімейного партнерства – не є соціологічно репрезентативним. Через закритість ЛГБТІ в Україні від широкого суспільства, перед дослідниками неминуче постає проблема доступу до цільової групи та побудування репрезентативної вибірки опитуваних. Незважаючи на всі недоліки вищезгаданих опитувань і досліджень, які були здійснені силами українських ЛГБТ організацій, наразі вони все ж таки найточніше відображають поточну ситуацію та думки ЛГБТІ спільноти – вже просто через те, що ці організації мають найкращий доступ до цієї соціальної групи, інтегральною частиною якої вони є.

3.2. Оцінка кількості одностатевих пар в Україні

Правові інституції на кшталт шлюбу по своїй сутності є лише узаконенням наявних суспільних відносин; вони не створюють нової реальності, а лише відображають її. Незважаючи на відсутність законодавчого визнання одностатевих сімей в Україні, вони утворюються та існують просто через те, що гомосексуальні люди відчують потребу в сімейному житті.

Наразі не існує будь-яких вірогідних фактичних даних як про чисельність ЛГБТ людей в Україні в цілому, так і про кількість утворених ними сімейних пар, тому ми можемо покладатися лише на грубі оцінки, здійснені на основі загальних уявлень сучасної науки про одностатеві відносини у суспільстві. Хоча точна частка ЛГБТ у складі населення невідома, різні наукові дослідження оцінюють її у 2-10%.¹² Беручи до уваги, що чисельність населення України віком більше 14 років (без урахування окупованого Криму) складає біля 36 мільйонів, можна оцінити загальну чисельність дорослого ЛГБТ населення України від 720 тисяч до 3,6 мільйона осіб.

За результатами опитування Центру "Наш світ" від 2000 року, 57,5% жінок і 35,4% чоловіків заявили, що перебувають у стабільних стосунках за своїм одностатевим партнеркою/партнером. Ще 61,3% чоловіків та 42,6% жінок з числа тих, хто брав участь в опитуванні, хотіли би мати таку пару, але з тих чи інших причин її не мали.¹³

Результати дослідження Центру "Наш світ" у 2009 році були дещо відмінними. Про наявність постійного партнера/партнерки заявили вже 69,0% жінок і 59,0% чоловіків,¹⁴ причому приблизно половина таких пар мешкали разом і вели спільне домашнє господарство.¹⁵ Якщо подивитись на те, як під час цього дослідження відповідали респонденти різного віку (без розподілу по статі), то отримаємо таку

¹² Див., наприклад, G.J. Gates, *How many people are lesbian, gay, bisexual, and transgender?*, April 2011, williamsinstitute.law.ucla.edu.

¹³ Див. виноску 8, с. 62, 73.

¹⁴ Див. виноску 9, с. 22.

¹⁵ Там само, с. 29.

картину: серед респондентів віком до 19 років постійного партнера мали 51,0%, віком 20-39 років – 65,0%, 40 років і більше – 55,0%.¹⁶

Як здається, за цими цифрами можна побачити зміни у становищі гомосексуальних людей в Україні за дев'ять років, що розділяють ці два дослідження. По-перше, ЛГБТІ люди за цей час стали більш видимими для суспільства в цілому, а отже і один для одного. По-друге, саме в ці роки в Україні стрімко поширювалися сучасні інформаційні та комунікаційні технології; від клієнта інтернет кафе до власника особистого комп'ютера, підключеного до всесвітньої мережи – такий шлях пройшли багато громадян країни. Саме завдяки розвитку інтернету геям та лесбійкам стало легше знайомитися з потенціальними партнерами. По мірі розвитку, інтернет-ресурси наповнювались великою кількістю користувачів, і водночас зростали можливості знайти собі партнера до душі.

Безумовно, сприяли збільшенню кількості гомосексуалів, які знайшли собі пару, і соціальні зміни в українському суспільстві. Населення, особливо молодь, стало більш мобільним; все більше молодих чоловіків та жінок України живуть не з батьками, а в орендованій чи власній квартирі, нерідко в іншому місті, тому мають змогу налагоджувати особисте життя без огляду на думки старшого покоління.

Такі тенденції зберігались і в подальшому. Як приклад, говорячи про сучасний стан речей, можна пригадати популярність серед молоді смартфонів, які надають користувачу багато можливостей для пошуку знайомств. Можна припустити, що частка ЛГБТ, які мають одностатевого партнера, з 2009 року до нашого часу принаймні не зменшилась, якщо не збільшилась.

Зважаючи на отримані дані, для загальної грубої оцінки ситуації можна стверджувати, що близько половини українських ЛГБТ мають постійного партнера. За дуже приблизною оцінкою, наведеною у дослідженні Центру "Наш світ" від 2009 року, кількість стабільних

¹⁶ Див. виноску 9, с. 23.

одностатевих пар в Україні вже зараз може складати принаймні 100-200 тисяч.¹⁷

3.3. ТРИВАЛІСТЬ СТОСУНКІВ В ОДНОСТАТЕВОМУ ПАРТНЕРСТВІ

У дослідженні Центру "Наш світ" від 2009 року ті його учасники, хто будь-коли перебував в одностатевому партнерстві, вказали таку максимальну тривалість своїх стосунків: менше ніж півроку – 10,0%, від півроку до року – 7,0%, від року до п'яти – 54,0%, від п'яти до десяти років – 21,0%, понад 10 років – 8,0%.¹⁸ Розподіл тривалості стосунків у залежності від статі респондента можна побачити на наступній діаграмі (див. рисунок 2).

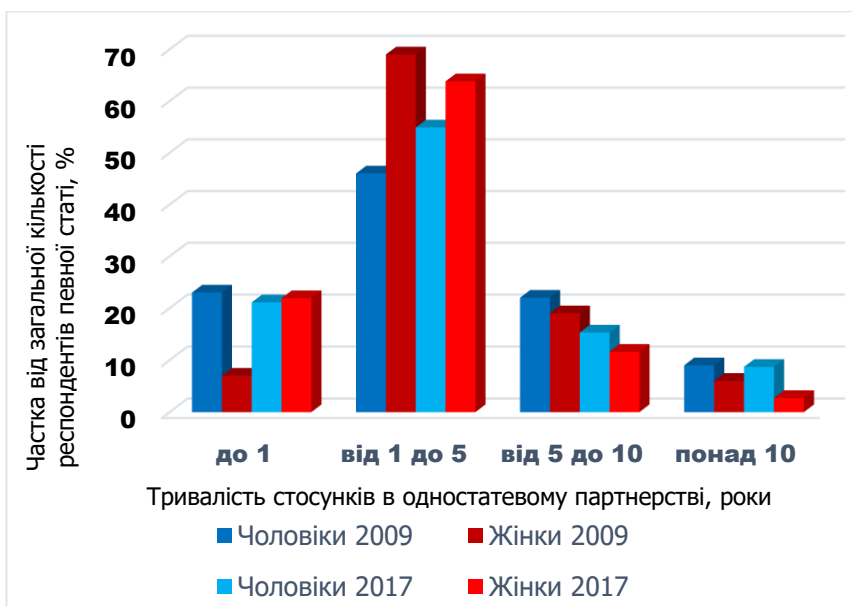

Рисунок 2. Залежність тривалості стосунків від статі респондента (дослідження 2009 та 2017 років)

¹⁷ Див. виноску 9, с. 22.

¹⁸ Там само, с. 24.

Для порівняння, на тій самій діаграмі наведені результати дослідження 2017 року. Навіть при побіжному погляді можна побачити, що переважна більшість партнерів у одностатевих парах шукає стабільних стосунків, хоча небагатьом вдається підтримувати їх довше, ніж декілька років.

Що стосується опитування 2017 року, відповіді про максимальну тривалість одностатевих стосунків серед тих, хто мав досвід партнерства, розподілились наступним чином: від місяця до року – 21,4% опитуваних, від року до двох – 24,2%, від двох років до п'яти – 32,4%, від п'яти до десяти років – 14,7%, більше ніж 10 років – 7,7%.

Треба зазначити, що у цьому питанні багато залежить від віку людини: зокрема, якщо якомусь учаснику опитування, наприклад, 20 років, він зі зрозумілих причин навряд чи міг перебувати у одностатевому партнерстві більше ніж пару років. Цікаво побачити, як розподіляється цей показник у залежності від віку респондентів.

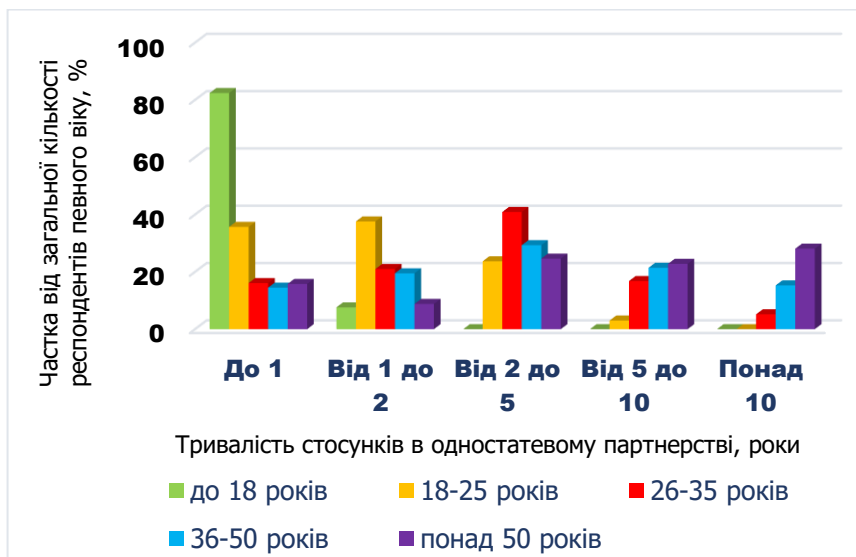

Рисунок 3. Залежність тривалості стосунків від віку респондента (дослідження 2017 року)

Як можна побачити на діаграмі (див. рисунок 3), що відтворює результати дослідження 2017 року, чим вище вік респондентів, тим більше ймовірність наявності у них довготривалих стосунків (більше 5 років). У групі респондентів віком понад 50 років 22,8% мали одностатеві партнерства, які тривали 5-10 років, 28,1% – більше ніж 10 років. Тим не менш, навіть у цій віковій групі є помітна частка – 15,8% – тих, хто за все життя не мав стосунків, які би тривали більше року. Це може бути пояснене як особистим вибором стилю життя, так і невдалим збігом обставин – не усім щастить знайти собі пару в житті.

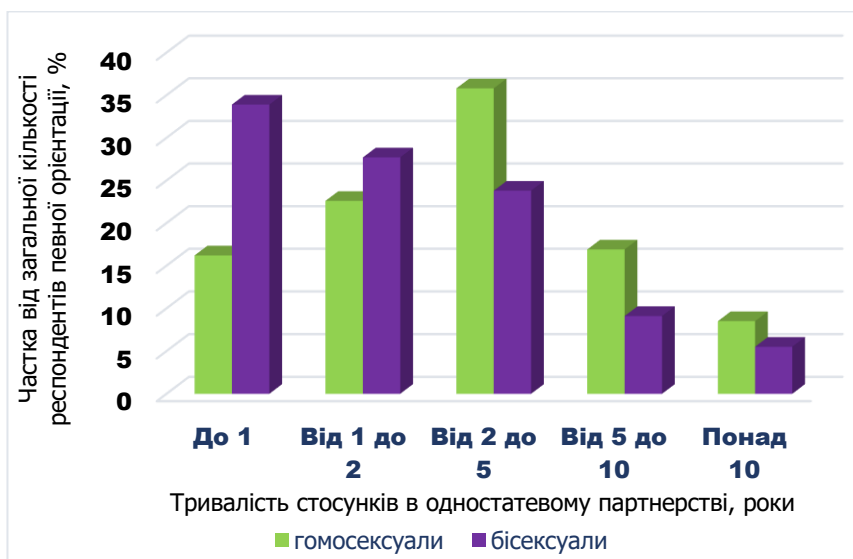

Рисунок 4. Залежність тривалості стосунків від сексуальної орієнтації респондента (дослідження 2017 року)

В усіх вищезгаданих дослідженнях, крім власне гомосексуальних осіб, брали участь ще й бісексуали. Очікувано, бісексуальні люди менш схильні до довготривалих одностатевих стосунків або їм важче їх підтримувати (див. рисунок 4). Але й серед бісексуалів також були такі, хто мав сталі одностатеві стосунки тривалістю понад 10 років – їх було виявлено 5,5% (для порівняння, серед гомосексуалів – 8,5%).

3.4. ХАРАКТЕР СТОСУНКІВ У ОДНОСТАТЕВОМУ ПАРТНЕРСТВІ

Цій розділ присвячений соціальному аспекту стосунків між партнерами однієї статі: чи живуть вони разом, як ведуть спільне господарство, чи мають спільну власність тощо. Питання спільного виховання дітей одностатевими партнерами через його особливу важливість розглядається окремо у наступному розділі.

Під час опитування 2000 року, 141 чоловік з 400 та 28 жінок з 48 ствердно відповіли на запитання про наявність одностатевого партнера. З числа тих, хто мав такого партнера, 37,6% чоловіків і 39,3% жінок вказали, що живуть разом (і спільно ведуть господарство) зі своїм партнером/партнеркою. Ще 35,5% чоловіків і 50,0% жінок з числа тих, що мали пару, не жили разом, але зазначили, що хотіли би цього. Лише 26,2% чоловіків та 7,1% жінок за результатами опитування надавали перевагу проживанню окремо від партнера/партнерки, обмежуючись регулярними зустрічами з ним/нею.¹⁹

За результатами дослідження 2009 року, 42,0% чоловіків, які мали партнера на момент опитування або у попередні роки, вказали, що у цих стосунках вони жили і вели господарство разом; серед жінок про таке заявили 57,0%. В цілому, для чоловіків і жінок разом, цей показник склав 45,0%.²⁰ Можна побачити, що у порівнянні з попереднім опитуванням (від 2000 року) кількість тих, хто мешкав разом зі своїм партнером, суттєво збільшилась.

Примітно, що в опитуванні 2009 року показник спільного проживання для респондентів, які мешкали у містах з населенням понад 1 млн., склав 57,0%, а для тих, хто жив у містах та селищах з меншою кількістю населення – 40,0%.²¹ Зрозуміло, що у великому місті населення більш звичне до різноманітності стилей життя, а одностатевій парі легше "загубитись", знайти собі житло, не привертаючи надмірної уваги оточення. Водночас, принципової

¹⁹ Дані наведені за робочими матеріалами опитування, див. також виноску 12.

²⁰ Див. виноску 9, с. 30.

²¹ Там само.

різниці між проблемами, з якими стикаються одностатеві пари у великих містах та невеликих населених пунктах, немає.

Іван, Київ:

Проблеми при пошуку квартири. Якщо хазяйка дізнається, що ми живемо вдвох в її квартирі і спимо на одному дивані, то скоріш за все з цієї квартири нам доведеться з'їхати. Сусідам ми говоримо, що ми брати. Власне, нам доводиться це говорити всюди, де виникає проблема. Ми раніше жили за містом в селищі. Сусіди дізнались, що ми пара, і почали погрожувати побиттям, кидали каміння в шибки. Нам довелося кинути хазяйство, худобу та поїхати звідтіля.

Костянтин, Харків:

Двом хлопцям дуже важко знайти квартиру. Часто навіть кидають слухавку, коли довідуються, що квартиру хоче орендувати пара молодих, неодружених чоловіків.

Можна припустити, що по мірі зменшення гомофобії в суспільстві та завдяки економічному розвитку країни, кількість одностатевих пар, які надають перевагу спільному проживанню, зростатиме.

Під час дослідження 2009 року респондентів також запитували про те, як партнери вирішують фінансові питання. Серед тих, хто жили разом, 65,0% мали спільні фінанси (отримані доходи витрачались за спільною згодою); ще 8,0% обрали таку модель стосунків, коли кожен партнер витрачає свої гроші за власним розсудом. У 23,0% випадків один з партнерів матеріально підтримував іншого (через безробіття або низькі доходи останнього).²²

Щодо роботи по дому, то чіткого ролевого розподілу домашніх обов'язків дотримувалися 18,6% від загальної кількості тих, хто взяв участь в опитуванні, тоді як для 75,5% це не мало принципового значення – у кожному окремому випадку рішення, хто і що буде робити, у цих парах приймалося за спільною згодою.²³

²² Див. виноску 9, с. 31.

²³ Там само, с. 77.

Марта, Житомир:

Ми часто сперечаємось. Мені простіше поміняти колесо в автомобілі, винести сміття, але борщ готувати я не буду. Оля ж каже, що будемо робити все разом.

Руслан, Умань:

У нас якось 50 на 50. Якщо я на роботі, він їсти готує. Якщо він працює, то я можу йому і на роботу їсти принести.

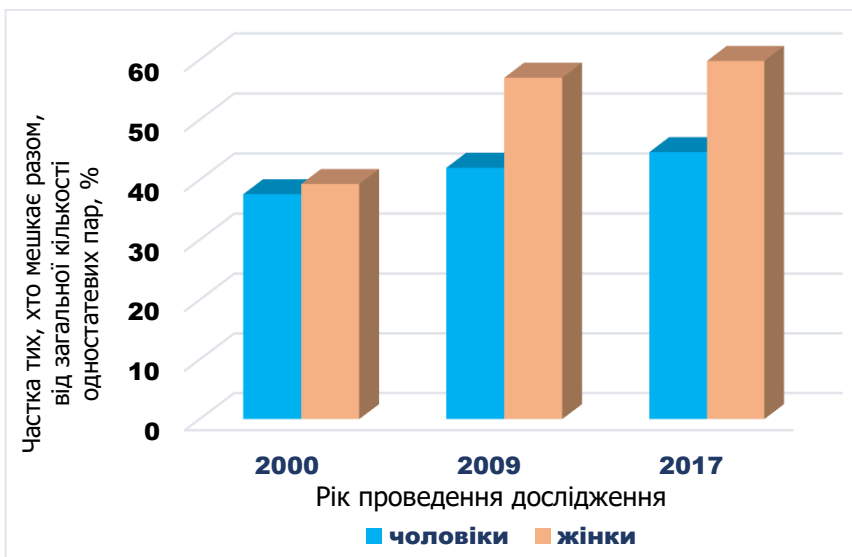

Рисунок 5. Частка одностатевих пар, які живуть разом (дослідження 2000, 2009 та 2017 років)

Якщо подивитись на результати інтернет-опитування 2017 року, то респонденти таким чином охарактеризували свою стосунки з партнером (на це питання можна було обрати кілька варіантів відповіді):

- 52,5% (від загальної кількості тих, хто заявив про наявність досвіду партнерства) регулярно зустрічались, іноді ночували разом;

- 28,4% регулярно зустрічались і, хоча не жили разом, але робили спільні великі витрати;
- 47,3% (серед чоловіків – 44,6%, серед жінок – 59,8%) мешкали і вели господарство разом, робили спільні витрати;
- 9,8% спільно володіли нерухомістю або іншими коштовними речами, наприклад, автомобілем.

Так чи інакше, можна побачити, що кількість одностатевих пар, які жили і вели господарство разом, у порівнянні з дослідженнями попередніх років ще трохи збільшилась (див. рисунок 5).

Зрозуміло, що той чи інший характер партнерства може відповідати певному етапу розвитку стосунків між партнерами. Переважна більшість пар, які в процесі розвитку стосунків дійшли до спільного володіння нерухомістю, мали на шляху до цього пройти всі попередні стадії. Можна припустити, що, відповідаючи на це питання, респонденти вказували саме ті етапи, які їм запам'ятались як найбільш значущі.

Цікаво простежити залежність характеру партнерських стосунків від віку опитуваних. Наприклад, "Просто зустрічались, ночували разом" – таким чином охарактеризували свої стосунки 70,6% учасників опитування віком до 18 років, які мали досвід одностатевого партнерства. Серед опитуваних 26-35 років таких вже менше – 52,8% (див. рисунок 6). "Жили і вели господарство разом": до 18 років – 11,8% з тих, хто перебував у партнерських стосунках; серед респондентів 36-50 років – 55,4%; понад 50 років – 57,9%. "Спільно володіли нерухомістю або іншими коштовними речами": молодь до 18 років – очікувано, 0%; 36-50 років – 12,9%.

Характер стосунків партнерів наочно залежить і від їхньої сексуальної орієнтації. Так, серед опитуваних, які визнали себе гомосексуалами і разом з тим мали досвід партнерства, 54,8% жили разом з одностатевим партнером; серед бісексуалів таких виявилось лише 27,4%, тобто вдвічі менше. Лише 6,3% бісексуалів спільно з одностатевим партнером володіли нерухомістю, тоді як серед гомосексуалів таких було 11,4%.

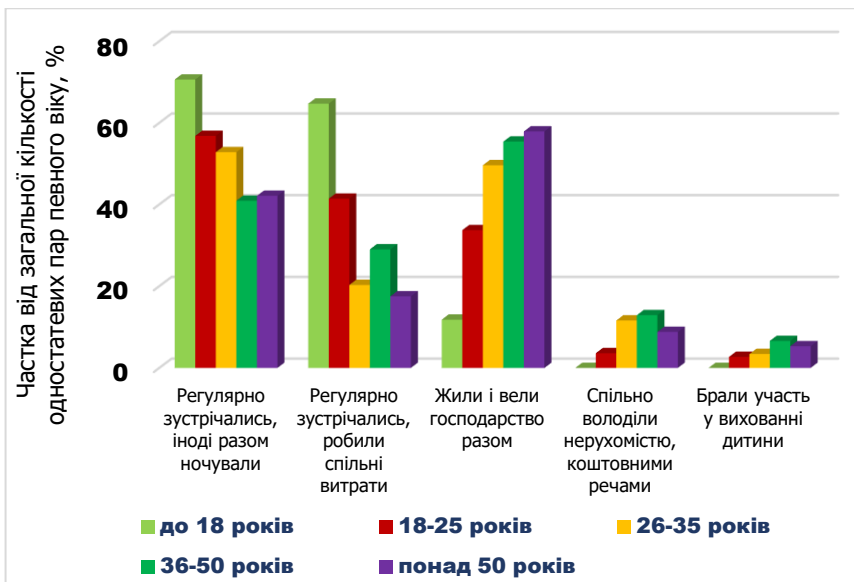

Рисунок 6. Залежність характеру стосунків в одностатевому партнерстві від віку партнера

3.5. ДІТИ В ОДНОСТАТЕВОМУ ПАРТНЕРСТВІ

Під час опитування 2000 року 21,3% чоловіків відповіли ствердно на питання, чи мають вони дітей, ще 54,3% заявили про своє бажання стати батьком. Серед жінок мали дітей 29,2%, а 54,2% хотіли б їх мати. Серед тих чоловіків, які були одружені або мали намір одружитися, 50,9% назвали бажання мати дітей серед причин, чому вони це зробили або зробили би; серед жінок таких налічувалося 39,3%.²⁴

За результатами дослідження 2009 року, 15,9% респондентів мали дітей, а ще 56,7% хотіли б їх мати. Серед тих опитуваних, які мали досвід одностатєвого партнерства, 11,1% (9,3% чоловіків і 23,0% жінок) зазначили, що брали участь у вихованні дітей (власних чи партнера) під час одностатєвого партнерства. Від загальної кількості

²⁴ Див. виноску 8, с. 67, 74-75.

опитуваних (включаючи тих, хто ніколи не мав постійного одностатевого партнера) цей відсоток склав 9,1%.²⁵

Результати інтернет-опитування 2016-2017 років у тій частині, де йдеться про виховання дітей одностатевими партнерами, значною мірою відрізняються від попередніх досліджень. Загалом, лише 4,2% респондентів з числа тих, хто мав одностатевого партнера, відповіли ствердно на питання про спільне виховання дітей у цьому партнерстві. Серед жінок мають такий досвід 12,1%, серед чоловіків – лише 2,5%. Найбільша частка тих, хто має досвід виховання дітей в одностатевому партнерстві, спостерігалась у віковій групі від 36 до 50 років – вона склала 6,6%.

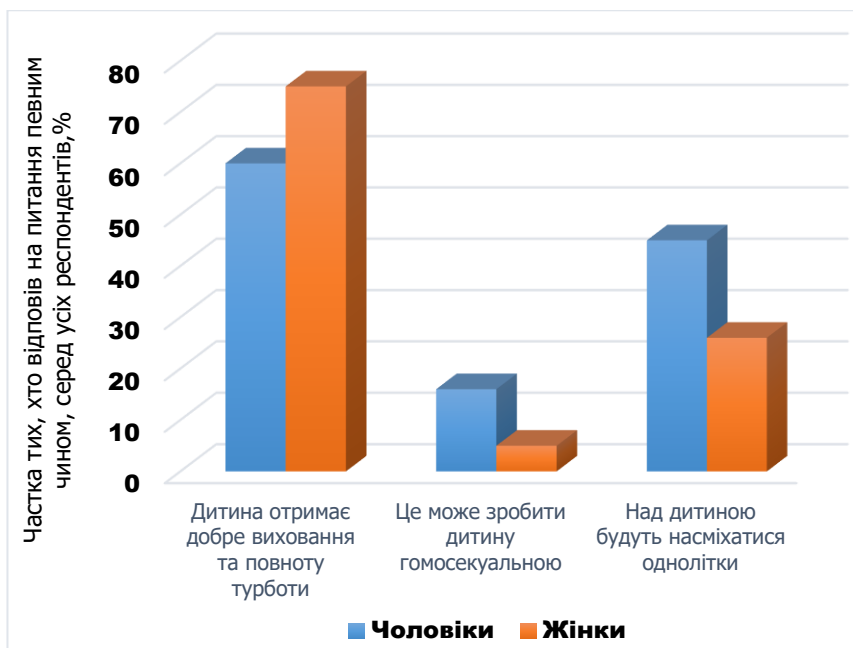

Рисунок 7. Якими можуть бути наслідки виховання дитини одностатевими батьками на думку респондентів

²⁵ Див. виноску 9, с. 15. Деякі дані взяті з неопублікованих робочих матеріалів цього дослідження.

Треба взяти до уваги особливість цього дослідження, яка полягає у тому, що його респонденти відшукувалися через рекламу в інтернеті, причому більшу частину з тих, хто відгукнувся на оголошення, склали відвідувачі вебсайтів для знайомств серед геїв. Вочевидь, ті чоловічі, а надто жіночі, пари, які виховують спільно дітей, з невеликою ймовірністю шукають знайомств через інтернет, чим і можна пояснити такі великі відмінності від результатів попередніх опитувань. Так чи інакше, це питання потребує подальшої уваги дослідників.

Респондентів дослідження 2009 року також опитували щодо їхньої думки про можливі результати виховання дітей одностатевими партнерами. Ось як розподілилися відповіді (можна було обирати кілька варіантів): "Дитина отримає добре виховання та усю повноту піклування" – 65,8%; "Це може зробити дитину гомосексуальною" – 12,1%; "Над дитиною будуть насміхатися її однолітки" – 38,1%.²⁶ Цікаво, що жінки дивляться на майбутнє дітей в одностатевому партнерстві більш оптимістично (див. рисунок 7).

Щоб наочніше представити, як відбувається виховання дітей в одностатевих парах, як дивляться на це біологічні та соціальні батьки, а також самі діти, можна навести кілька цитат з інтерв'ю.

Ольга, Новоград-Волинський:

Марта приїхала до нас у Новоград-Волинський. Але у мене там погані умови, я наймаю кімнату у бараці. І я думала, що коли Марта побачить такі умови (без водопроводу, газового опалення, туалет на вулиці), то все. Але все обійшлося. І вона дуже сподобалась моєму сину. Малий все знає, йому 13 років.

Марта, Новоград-Волинський:

Коли я приїхала, Мишко зустрів мене трояндами. Дуже теплий прийом. Ми з дитиною зійшлись буквально за півдня.

²⁶ Див. виноску 9, с. 34.

Марина, Херсон:

Моя дитина була зачата та народилася в одностатевій родині. Він виховувався нами з самого народження. Коли йому було п'ять років, ми розійшлися. Зараз йому вже сім, але колишня партнерка, як і раніше, спілкується з ним, бере участь у вихованні. [...] З самого початку він знав про нас, що ми спимо в одному ліжку, цілуємось. Для нього було трохи дивно згодом дізнатись, що не в усіх так, а бувають мама і тато. [...] Я спеціально віддала його у приватну школу, заздалегідь дізнавшись, що там толерантне ставлення.

Катерина, Дніпро:

Нашому одностатевому партнерству 18 років. Старшій доньці якраз 18 років, молодшій – 5 місяців. Старшій я біологічна мати, молодшій – соціальна. Обидві доньки від донорів, зачаття в домашніх умовах. [...] Донька народилась і виросла в одностатевій сім'ї. Ми ніколи не приховували своїх стосунків. Вона з народження знає, що в неї дві мами. [...] Ні в школі, ні в інституті вона про нас не розповідала, але її близькі подруги та жених звісно знають.

Олена, Херсон:

Сину тоді було вже 10 років – це вік, коли вони вже самі про все здогадуються. Тим більш, у мене до того вже були дівчата, ночували у нас. Перед тим, як ми з партнеркою стали жити разом, я з ним це обговорювала. Ну, й він був не проти, аби ми жили разом. [...] В школі не розповідав, друзі деякі знають, які бували у нас дома. Це нормальні хлопці, ніякого негативу з їх боку не бачила. [...] Один раз зі мною полаявся, це вже коли ми з партнеркою розлучалися. Сказав, що "у таких, як ти, нічого нормального в житті не буває". Ну, в тому сенсі, що я лесбійка, і тому у житті все не до ладу. Більше реагував на те, що ми розлучаємось, звичайний уклад життя руйнується.

Ганна, Одеса:

Я вимушена приховувати від усіх, крім інших лесбійок, свою орієнтацію. [...] Ми не позиціонуємо себе як двох мам. Але партнершу він любить. Для нього вона "тітка Олена". Йому 5 років.

Ганна, Херсон:

Як маму він жодну з моїх партнерок не сприймав. Хоча поважає обох. Реагував гостро він більше на інформацію про мою орієнтацію: спочатку негативно, потім спокійніше. Зараз я відчуваю з його боку велику підтримку.

Нижче ми наводимо також кілька свідчень дітей, які виросли в одностатевих сім'ях.

Дмитро, Херсон:

Я сам дізнався про все випадково у 12 років, і це для мене було великим шоком. Мій рідний батько зараз в монастирі. Тобто, він дуже релігійний. [...] І я у свої 12 років був релігійним, і це мені було дуже важно прийняти. Я відчував себе розгубленим і загубленим. Перший рік, принаймні, було важко. Але мама зі мною розмовляла про це дуже часто. Проте, що вона така, яка є, і іншою не стане. І що вона хоче бути щасливою. І її партнерка розмовляла. І моє ставлення змінилося. [...] У школі я нічого не розповідав. Це материне особисте життя, я взагалі не вважаю, що маю право про це комусь говорити, крім випадків озвученої нею згоди, але й не приховую спеціально.

Олександра, Дніпро:

Моя мама познайомилася з моїм батьком і сказала, що хоче дитину, але одразу попередила, що між ними не може бути відносин. Так я народилася в одностатевій родині. Мої мами заздалегідь обговорювали моє народження. [...] Я приховувала десь до 8 класу, потім розповіла двом близьким подругам. Зараз можу розповісти тим, кому довіряю. [...] Були ситуації в школі, коли усі спокійно розповідають усім

про свої сім'ї, а я багато розповісти не можу. Прикро, але не смертельно. [...] На даний момент, я гетеро – тобто, поки що тільки хлопці подобались. Але я не знаю, хто мені в майбутньому сподобається.

Раміль, Херсон:

Про маму я дізнався років у 7, мабуть. Не те, щоб вона спеціально говорила, але й не приховувала. До неї дівчата ходили, я чув розмови. [...] Деякі друзі говорили: "Круто!" З гомофобами я не товаришую. Ну, мені деякі друзі навіть заздять – у мене дуже вільно все в домі. Менше усіляких порядків. Не знаю, чи через те, що мати з жінками живе, але деякі друзі думають, що так. [...] Усі шукають дівчину, щоб мамі подобалась, а я – ні (жарт!). Не знаю, як це на мене вплинуло, але дівчина в мене гарна. Так що, якщо і вплинуло, то добре.

Зрозуміло, що чимала кількість дітей, які виховуються одностатевими партнерами, народилися внаслідок попередніх гетеросексуальних стосунків або навіть шлюбу одного з партнерів. 13,0% чоловіків, які приймали участь у дослідженні 2000 року, заявили, що перебували у шлюбі під час опитування; 7,3% чоловіків раніше перебували у шлюбі, але він закінчився розлученням через їхню гомосексуальність; ще 12% розлучилися з інших причин. Тобто, загалом 32,3% опитуваних чоловіків хоча би деякий час перебували у (різностатевому) шлюбі. Так само, 12,5% жінок перебували у шлюбі під час опитування, 25,0% розлучилися раніше через власну гомосексуальність, а 12,5% – з інших причин. В цілому, 50,0% жінок, які взяли участь в опитуванні, мали досвід (різностатєвого) шлюбу.²⁷

Під час дослідження 2009 року виявилось, що в цілому 22,6% респондентів перебували в шлюбі раніше чи безпосередньо під час опитування.²⁸

Таку різницю між результатами двох досліджень можна пояснити різними підходами при формуванні масиву опитуваних, але,

²⁷ Див. виноску 8, с. 66, 75.

²⁸ Див. виноску 9, с. 10.

безперечно, свою роль зіграло і те, що чим далі від радянських часів, коли над усіма гомосексуальними чоловіками і жінками тяжіла потреба "бути як усі", тим менше гомосексуалів укладають шлюби, керуючись цією настановою.

3.6. ТИПОВІ ЗОВНІШНІ ПРОБЛЕМИ ОДНОСТАТЕВИХ ПАР

Головні проблеми для одностатевих пар в Україні випливають із дуже поширеної у нашому суспільстві гомофобії. Під час дослідження 2009 року 55,0% від загальної кількості опитуваних зазначили, що проблемою для одностатевих пар є відсутність розуміння чи навіть наявність осуду з боку родичів і близьких.²⁹

Ольга, Львів:

Прийняти та підтримати – все-таки різні речі. Всі мої друзі та клієнти знають про мене, що я лесбі. Але з того, що вони спілкуються зі мною, посміхаються та п'ють зі мною, зовсім не випливає, що вони мене підтримують у моєму виборі. Моя краща подруга – гомофоб. Вона терпить мою гомосексуальність, але не приховує своєї ненависті до інших ЛГБТ. Вона постійно говорить: "Тобі би чоловіка знайти". І моя мама така сама.

Крім того, під час опитування 2009 року 7% респондентів вказали на таку проблему, як відмову у оренді житла для одностатевої пари.³⁰ Ця відмова у переважній більшості випадків теж пов'язана саме з гомофобією орендодавців.

У дослідженні 2017 року варіант відповіді на питання щодо проблем із зовнішнім оточенням, який стосувався суспільної гомофобії, був сформульований трохи інакше. 88,9% тих, хто брав участь в опитуванні, зазначили як проблему "Необхідність при спілкуванні зі сторонніми людьми видавати себе за тих, ким ви не є". Цікаво, що у цьому питанні солідарні між собою чоловіки (89,2%) та жінки (87,2%), незважаючи на те, що у нашому суспільстві, зазвичай, до

²⁹ Див. виноску 9, с. 45.

³⁰ Там само.

пари з двох жінок ставляться все ж таки трохи прихильніше, ніж до пари з двох чоловіків.

Олена, Харків:

Мені здається, що наше суспільство потребує дестигматизації гомосексуальних стосунків. Ми постійно вимушені при спілкуванні зі сторонніми видавати себе не за партнерів, подружжя, а якимись близькими друзями, родичами тощо. Якщо у нас є діти, то проблема виникає в поясненні, який стосунок має партнер до цієї дитини. В лікарні, дитсадку та школі – кругом виникає питання: "Хто ця людина? Ким він для вас є?" Це дуже пригнічує.

Микола, Запоріжжя:

Коли ми викликали швидку та довелося сказати лікарю про те, ким ми є один до одного, ставлення одразу стало упередженим, нами навіть ніби гидували.

Валерій, Харків:

Мій колишній партнер був людиною з обмеженими можливостями. Я піклувався про нього, і мені дуже б хотілося, щоб при супроводі його до будь-яких інстанцій, до лікарні та всюди, де мене запитували, хто я такий, мені не треба було представлятись братом, чи сусідом, чи перекладачем, чи ще кимось. Я б хотів говорити правду, що ми – сім'я.

Не помітно будь-якої значущої залежності вибору цього варіанту відповіді від віку респондента, характеру стосунків (чи жили партнери разом, чи тільки іноді ночували разом), а також тривалості стосунків. Частка тих, для кого була важливою ця проблема, в усіх випадках коливається в межах від 82% до 92%.

Велике коло проблем пов'язане з майновими правами партнерів. У дослідженні 2009 року 17,0% опитаних вказали на труднощі при отриманні спільного кредиту або спробі оформити спільну з партнером власність, ще 11,0% згадали про неможливість

врегулювати законним шляхом суперечливі майнові моменти при розставанні з партнером.³¹

Великою проблемою може стати успадкування майна померлого партнера. За відсутності законодавчого визнання одностатевих сімейних союзів, кожен партнер мусить заздалегідь турбуватися про заповіт на користь своєї пари, хоча і цей документ у деяких випадках може бути оскаржений в суді. На цю проблему під час опитування 2009 року вказали 10,0% респондентів.³²

Рисунок 8. Залежність наявних проблем від характеру стосунків

У дослідженні 2017 року були отримані схожі результати: стикалися з проблемами при оформленні прав власності на спільно придбані коштовні речі 15,7% респондентів (13,8% чоловіків, 25,6% жінок), а при оформленні власності на нерухомість – 13,1% опитаних (12,2% чоловіків, 18,0% жінок); здається, що жіночі пари значно частіше бажають оформити спільну власність, ніж чоловічі. На складнощах

³¹ Див. виноску 9, с. 45.

³² Там само.

при оформленні спадщини зробили акцент 11,2% опитуваних (12,2% чоловіків, 10,4% жінок).

Очікувано, виявилася різниця у відповідях щодо проблем з власністю (респонденти могли обирати кілька варіантів відповіді) у залежності від характеру стосунків респондента в одностатевому партнерстві (див. рисунок 8). Як вже зазначалося, партнерські стосунки у своєму розвитку, зазвичай, проходять кілька етапів, які відрізняються характером цих стосунків: наприклад, спочатку двоє людей тільки іноді ночують разом, і лише згодом починають разом жити і вести домашнє господарство.

Рисунок 9. Залежність наявних проблем від тривалості стосунків

Тобто, найбільш репрезентативною з точки зору оцінки наявності майнових проблем є саме група 4 (партнери спільно володіли нерухомістю та коштовними речами), і ось у цій групі з проблемами при оформленні спільної власності на рухоме майно стикалися 52,2%

– більше половини респондентів, – а 42,3% мали проблеми з оформленням спільної власності на нерухомість.

Цікаво відстежити, як відповідали на питання про проблеми майнового характеру респонденти у залежності від тривалості їх стосунків в одностатевому партнерстві (див. рисунок 9). Як можна побачити на діаграмі, кількість майнових проблем різко зростає для партнерських стосунків, які тривають більше п'яти років. У групі респондентів, які мали досвід партнерських стосунків тривалістю більше 10 років, по третині опитуваних стикалися з проблемами при оформленні спільної власності на нерухомість і при оформленні спадщини, а 36,2% мали проблеми при оформленні спільно придбаних коштовних речей.

В якості ілюстрації проблем майнового характеру серед одностатевих пар можна навести кілька висловлювань представників української ЛГБТІ спільноти:

Олексій, Львів:

Врегулювати деякі питання можливо навіть в межах чинного законодавства – маю на увазі оформлення заповіту, права на спільне майно тощо. Але ми, на відміну від гетеросексуальних пар, мусимо знаходити такі шпаринки в законах спеціально та платити дорожче.

Аліна, Запоріжжя:

Є таке юридичне поняття – "спільна власність". Це коли майно знаходиться у власності двох або навіть більшої кількості людей. Його і зараз можна оформити у нотаріуса, але ходити до юристу кожного разу, як ви придбали щось цінне, дуже стомливо та й не дешево. А ось коли б ми були офіційно зареєстровані, всі подібні проблеми вирішувалися б автоматично.

Володимир, Львів:

Ми з моїм партнером вже купили невеличку нерухомість. Зараз постає питання, яким чином вона перейде у спадщину, на кого буде зареєстрована. Звичайно ж, існують

законні шляхи реєстрації та оформлення майна на двох, але вони складніші та дорожчі, ніж реєстрація майна гетеросексуальних пар. Я – громадянин України та сплачую податки так само, як й інші, тому я маю отримувати ті ж самі права і можливості, що й гетеросексуальні люди.

Назар, Львів:

Мій знайомий вже декілька років живе з бойфрендом. У них є спільний будинок із господарством, дві машини. Зараз постає питання скорішого оформлення усього цього майна на його партнера, бо мати знайомого намагається цього уникнути. Вона готова заради цього визнати свого сина недієздатним – тоді він не зможе оформити ні заповіту, ні договору дарування. Якщо б законодавчо питання партнерства було визначене, цієї ситуації не виникло би.

Ще дві проблеми, характерні для останнього часу, були виявлені у дослідженні 2017 року – зокрема, про складнощі з оформленням субсидій через невизначений статус одностатевих пар заявили 13,8% респондентів (18,4% жінок і 12,9% чоловіків). Різноманітні державні та комерційні структури пропонують певні пільгові програми, які розраховані на сім'ї – всі вони є недоступними для одностатевих пар. Про це як проблему згадали 24,4% опитуваних (22,1% чоловіків і 35,6% жінок).

Костянтин, Харків:

Субсидії на житло ми разом оформити не можемо. Дохід рахується на члена сім'ї.

Олександр, Київ:

У мене такий приклад. Приватна компанія укладає з клієнтом договір інвестування у нерухомість, в якому вказано, що він може передати право на інвестицію родичам першої черги без додаткових витрат. В інших випадках потрібно доплатити двадцять відсотків вже отриманого компанією внеску. Тобто, коли я і мій партнер

робимо ці інвестиції разом, я не можу передати йому мою долю без додаткових втрат.

У дослідженні 2009 року 8,0% опитаних зазначили, що вважають проблемою неможливість усиновити дитину свого партнера.³³ У 2017 році 12,3% від усіх, хто взяв участь в опитуванні, вказали що стикалися з відмовою в усиновленні дитини (серед жінок таких було 22,0%, серед чоловіків – 10,5%). Найбільша частка тих, кому відмовляли в усиновленні, представлена у тій групі респондентів, які зі своїм партнером спільно володіли нерухомістю та іншими коштовними речами – 21,6%.

Євген, Запоріжжя:

Мій знайомий гей намагався всиновити дитину. І житлові умови, і доходи дозволяли це зробити. У нього не вийшло. Самотній чоловік, який виказує бажання всиновити дитину, нічого, крім підозри, у нашому суспільстві не викликає. Законодавством передбачена така можливість, але, скоріш за все, соціальні працівники поспілкувалися з сусідами, і "добрі" люди окреслили ситуацію "у найкращому вигляді".

Дуже важлива тема для тих одностатевих пар, які виховують дітей, – це відсутність права брати лікарняний по догляду за хворою дитиною партнера. У деяких випадках, з точки зору сімейного бюджету пари, таке право надто потрібне, але поки його немає, і у 2009 році це було вказано як проблема з боку 7,8% від загальної кількості опитуваних.³⁴ У дослідженні 2017 року так вважали 9,3% усіх респондентів (6,1% серед чоловіків і 25,6% серед жінок). Зрозуміло, що цей відсоток вищий для тих, у кого лікарняний по догляду за дитиною є частиною реального повсякденного життя: серед тих, хто спільно з одностатевим партнером виховував дітей, 50,9% це визнали як проблему.

Ось кілька свідчень про життя одностатевих пар, які спільно виховують дітей:

³³ Див. виноску 9, с. 45.

³⁴ Там само.

Марина, Київ:

У нас з моєю дівчиною є дитина, яка була зачата та народилась під час нашого партнерства. Виникає дуже багато проблем. Наприклад, я у відрядженні. Дитина захворіла, викликали лікаря. Якщо є потреба у госпіталізації, то виникає закономірне питання, ким є дитині та жінка, яка знаходиться біля дитини під час виклику. Є два варіанти розвитку подій: або в лікарню з дитиною треба йти мені, і це великі втрати для нашого сімейного бюджету, або треба платити хабар, і тоді у лікарні з дитиною буде моя партнерша. І ще таке: якщо пара, подібна до нашої, розпадеться, то жодних аліментів законом не передбачено, бо жили ж ми разом неофіційно. Моя партнерка, безумовно, погодилась би на офіційну реєстрацію, якби це було б можливо.

Серед моїх знайомих є багатодітна сім'я – дві жінки та п'ятеро дітей. Троє дітей мають пільги: свободу від виплати "батьківських" внесків у фонд школи та класу, під час вступу до вишу тощо. А двоє дітей іншої жінки, які виховуються в тій самій сім'ї, ніяких пільг не мають.

Дарія, Харків:

Відсутність визнаних законом стосунків породжує багато проблем при вихованні дитини одностатевими парами. У моєї партнерки є дитина, і коли мені потрібно було забрати її з дитсадка, то моїй дівчині доводилося писати якісь записки про те, що я якась її родичка. В лікарні, у школі, в гуртках – скрізь потрібно завжди пояснювати, який стосунок маєш до дитини, чому вони повинні дозволяти дитині йти разом з тобою. Батьківські збори – це окреме питання. Нам довелося сказати класному керівнику, буцімто я родичка і буду брати участь у вихованні дитини.

Існує ще одна актуальна проблема: у громадян України є конституційне право не свідчити проти близького родича, але одностатевий партнер, якщо навіть пара живе разом багато років і

спільно веде господарство, таким не вважається. Під час опитування 2009 року на це вказали 10,2% респондентів,³⁵ у 2017 році таких серед опитуваних виявилось 12,6% (12,4% серед жінок і 12,5% серед чоловіків). Як бачимо, у цієї проблеми немає ґендерної специфіки.

Серед інших проблем учасники дослідження 2017 року часто називали пов'язані з перебуванням одного з партнерів у лікарні. Партнер(ка) не може відвідувати свою пару, коли вона чи він знаходяться у важкому стані, в реанімації, не має права вирішувати її/його подальшу долю.

Іван, Київ:

Мій партнер знаходився в реанімації, і мене до нього не допускали. Але завдяки хабарю лікарі дозволили мені відвідати його. Якби закон був на моїй стороні, ніяких хабарів не знадобилось би.

Юрій, Чернівці:

Мій партнер повинен мати ті самі права, що й різностатеві пари, щоб, якщо я потраплю в лікарню, то мій партнер міг би дізнатися про стан мого здоров'я, прийти до мене, вважався би членом моєї сім'ї, як і мої близькі родичі, і мав би рівні можливості у порівнянні з ними.

Має місце незахищеність ще й на випадок смерті партнера. Це і майнові права, і навіть така проблема як неможливість забрати тіло з моргу для похорону.

Наталія, Дніпро:

Є проблеми у лікарні з отриманням медичної допомоги не за місцем реєстрації партнера, а за місцем його реального проживання. А ще у нас з моєю партнеркою є бажання мати дітей, але "природний" шлях для нас не є придатним; єдиний варіант – штучне запліднення. Але і тут ми не можемо нічого зробити, бо ця процедура робиться тільки для безплідних жінок.

³⁵ Див. виноску 9, с. 45.

Марина, Херсон:

Дитина попала в лікарню, і мою дружину не пускали до неї – ми вирішили це питання завдяки хабарю. Я, як біологічна мати, знаходжусь у більш вигідному становищі. Водночас, зараз ми розійшлися, і я не можу подати на аліменти. Дитина з'явилася під час нашого партнерства.

Зрідка згадувалися також такі специфічні проблеми одностатевих пар як складнощі при оформленні реєстрації чужоміського партнера/партнерки за місцем проживання пари. Ще більше проблем виникає, коли партнер(ка) є громадянином іншої країни. Іноземні одностатеві партнери мешканців України позбавлені будь-яких пільг, які надаються подружжям при отриманні дозволу на в'їзд та перебування в Україні.

3.7. Шляхи вирішення зовнішніх проблем одностатевих пар

Учасникам опитування 2017 року задавалося питання, як вони вирішували зазначені у попередньому розділі проблеми. Відповіді розподілилися таким чином (у респондентів була можливість обрати відразу декілька варіантів відповіді):

- Знаходили можливості, передбачені в українському законодавстві, хоча це потребувало більше часу і коштувало дорожче, 31,4% від загальної кількості респондентів (серед чоловіків таким шляхом вирішення проблем користувались 33,3%, серед жінок – 21,6%).
- Використовували незаконні методи (подавали неправдиву інформацію, вирішували проблему за допомогою хабаря) 22,5% усіх, хто взяв участь в опитанні (21,5% серед чоловіків, і 28,0% серед жінок).
- І, нарешті, мирилися з неможливістю вирішити проблему – навіть на шкоду власним інтересам – 59,1% респондентів (57,6% серед чоловіків, і 66,0% серед жінок).

Реакція на проблеми, з якими стикається одностатева пара, майже не залежить від віку партнерів, проте, все ж таки є певні

закономірності. На діаграмі (див. рисунок 10) можна побачити, що респонденти віком до 18 років менше знали про законні методи вирішення своїх проблем (якщо вони взагалі існують для кола проблем, з якими найчастіше стикається молодь). Лише 18,5% від загального числа респондентів цього віку знайшли такий вихід із ситуації, що склалася, тому вони більше були схильні до того, аби шукати незаконні шляхи (29,6%) або взагалі змиритися з наявним станом речей (66,6%). Найчастіше знаходили законні методи вирішення проблем одностатевих пар респонденти у віці від 26 до 35 років (35,1%), вони ж найменше були схильні миритися з дискримінацією (54,6%).

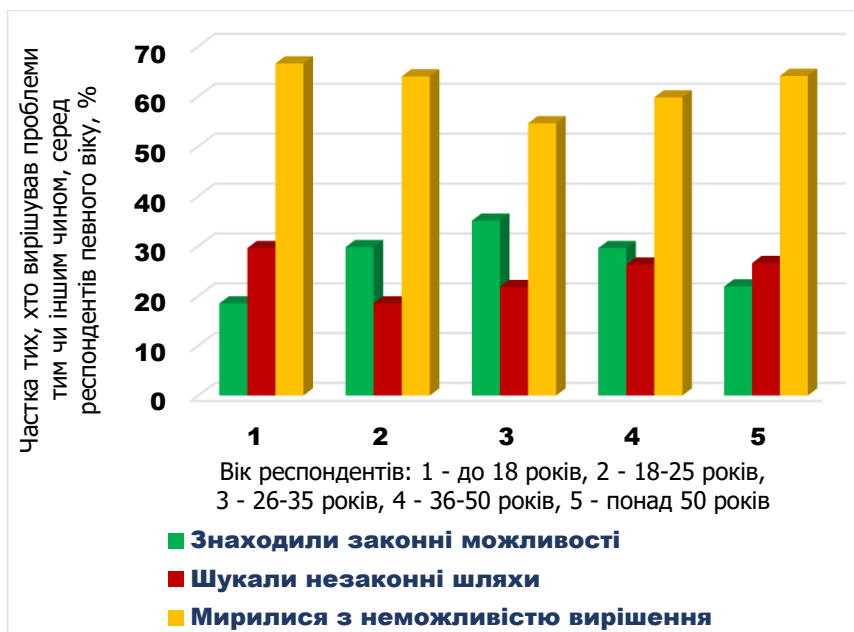

Рисунок 10. Вибір шляхів вирішення проблем респондентами різного віку

Дуже наочні результати дає порівняння реакції респондентів з різним ступенем відкритості (див. рисунок 11) – мається на увазі те, наскільки широкому колу оточуючих людина схильна говорити про свою гомо- чи бісексуальну орієнтацію. Отже, серед тих, хто ніколи

не приховує своєї орієнтації, 73,9% знаходили законні методи вирішення проблем, що майже в 2,4 рази більше середнього показника; мирилися з неможливістю вирішити проблему тільки 23,6% з числа респондентів цієї групи. Досить впевнено можна зробити висновок про те, що відкритість одностатевої пари перед оточенням суттєво допомагає їй вирішувати свої правові та соціальні проблеми.

Рисунок 11. Ступінь відкритості респондентів та шляхи вирішення проблем з оточенням

Для порівняння, серед тих, хто приховує свою орієнтацію від усіх, крім ЛГБТ, лише 23,2% знаходили вирішення проблем законним шляхом, 20,8% – шукали незаконних шляхів, а 67,3% мирилися з неможливістю вирішити проблему. Цікаво те, що три останні групи (ті, хто певною мірою приховує свою сексуальну орієнтацію від оточення) майже не відрізняються між собою, якщо говорити про

методи вирішення проблем. У другій групі (ті, хто не приховує своєї орієнтації від оточення, але говорить про неї лише у разі потреби) показники лише трохи "кращі", ніж у третій і четвертій групах, які продемонстрували майже ідентичні результати.

3.8. Думка представників спільноти щодо майбутнього закону про одностатеве реєстроване громадянське партнерство

У дослідженні 2000 року 56,0% чоловіків і 66,7% жінок визнали за потрібне ухвалення закону про реєстрацію одностатевих пар; крім того, 21,5% чоловіків і 33,3% жінок вважали, що такий закон має надати можливість усиновлення дітей одностатевими парами. Важливими були визнані також такі дії як збільшення кількості публікацій на тему гомосексуальності у ЗМІ (37,8% чоловіків, 29,2% жінок), збільшення кількості кінофільмів, телесеріалів про гомосексуалів (38,8% чоловіків, 20,8% жінок), вирішення проблем гомосексуальних людей на державному рівні (51,3% чоловіків, 66,7% жінок).³⁶

Коли під час дослідження 2009 року учасників спросили, що саме може допомогти покращити становище одностатевих пар, то відповіді розподілилися таким чином: 45,7% погодилися з тим, що допомогти може просвіта суспільства через засоби масової інформації та в навчальних закладах; 17,3% визнали важливість того, щоби самі одностатеві пари були більш відкритими для суспільства; 47,6% вважали, що потрібні законодавчі зміни та розробка спеціальної державної політики.³⁷

В іншому питанні цього ж дослідження був уточнений характер потрібних законодавчих змін: 50,5% віддали перевагу кардинальним змінам у Сімейному кодексі, які би дозволили рівноправні одностатеві шлюби, тоді як 37,4% були згодні на

³⁶ Центр "Наш світ", *неопубліковані результати дослідження 2000 року, 2000, архів Центру "Наш світ".*

³⁷ Див. виноску 9, с. 59.

компромісний варіант – дозволити реєстрацію одностатевих пар згідно спеціального закону про партнерство.³⁸

Ольга, Львів:

Мені здається, що не можна взяти і раптом легалізувати гомосексуальні стосунки. Треба це робити поступово. Спочатку законодавчо вирішити майнові проблеми, потім думати про спільне виховання дітей тощо. Безглуздо прагнути одразу зробити наше партнерство повністю тотожним гетеросексуальному шлюбу. Ми ж і не намагаємось бути такими, як вони.

У дослідженні 2017 року у його учасників, зокрема, спитали про те, що буде головним особисто для них у законі про реєстроване одностатеве партнерство (можна було обрати декілька варіантів відповіді). Найбільш важливим для більшості респондентів виявився саме моральний бік справи: 70,4% всіх, хто взяв участь в опитуванні, зазначили, що для них у майбутньому законі про реєстроване партнерство головним є "Визнання вашої родини, нехай і з дещо обмеженими правами у порівнянні з повноцінним шлюбом, з боку держави" (67,2% жінок і 71,0% чоловіків). Найбільше таких респондентів було серед тих, хто спільно виховував дитину, – 78,9%.

На другому плані знаходяться майнові проблеми. "Можливість легше вирішувати питання спільного володіння майном, право успадкування майна партнера/партнерки" здалися критично важливими для 45,2% респондентів. Серед чоловіків таких було 43,2%, серед жінок – 55,2%; вочевидь, жінки ставляться до сімейного життя прагматичніше за чоловіків. Зрозуміло, що багато залежить від того, який саме досвід одностатевого партнерства був у конкретної людини. Серед тих, хто жив і вів домашнє господарство разом з партнером, важливість майнових прав зареєстрованих партнерів зазначили вже 56,7%, а серед тих, хто спільно з партнером володів нерухомістю та коштовними речами, таких ще більше – 64,9%.

³⁸ Див. виноску 9, с. 56.

Варіант відповіді "Можливість мати інші соціально-економічні права і обов'язки звичайного шлюбу" обрали 48,9% всіх опитуваних (зокрема, 61,0% тих, хто жив разом з партнером; 70,9% тих, хто спільно володів майном; 63,2% жінок, і лише 46,0% чоловіків). Знову-таки, помітно, що жінки приділяють більше уваги соціально-економічним аспектам партнерства, ніж чоловіки.

Комплекс питань торкався спільного виховання та всиновлення дітей. "Можливість взяти лікарняний по догляду за дитиною партнера/партнерки" вважали важливою 20,8% від усіх опитуваних (40,0% жінок, і лише 16,9% чоловіків – зрозуміло, що більшість чоловіків-геїв знає про цю проблему суто теоретично). Серед тих чоловіків і жінок, які вже мають досвід виховання дітей у партнерстві, таких набагато більше – майже половина (49,1%).

Хотіли би мати можливість усиновити дитину партнера/партнерки 32,3% респондентів (28,0% чоловіків і 53,6% жінок). 35,1% респондентів (32,2% чоловіків і 48,8% жінок) висловили бажання мати можливість разом з партнером/партнеркою усиновити чужу дитину.

Олена, Київ:

Всі складові цього закону важливі, а особливо актуальною я вважаю можливість усиновити дитину партнера, яка залишилась від попереднього шлюбу.

Оксана, Київ:

Моя партнерша повністю підтримує легалізацію наших стосунків. До того ж, ми б хотіли всиновити дитину.

"Мати право не свідчити проти близької людини" згадали 33,6% респондентів (32,5% чоловіків і 38,8% жінок). 34,8% (32,8% чоловіків і 44,4% жінок) хотіли би мати "Можливість взяти прізвище партнера/партнерки або об'єднати прізвища" – очікувано для нашого суспільства, жінки більш схильні обрати спільне прізвище для своєї сім'ї.

Ще декілька зауважень представників української ЛГБТІ спільноти стосовно майбутнього закону:

Олексій, Львів:

Якщо людина буде знати, що на законодавчому рівні заборонено щось переступати, то й засвоюватися це буде краще. Закон змінює ментальність суспільства, дисциплінує його.

Дмитро, Запоріжжя:

Важливе визнання з боку держави та соціально-економічні аспекти. Дітей хотів би, але розумію, що суспільство до цього не готове.

Джема, Львів:

Сентенції на кшталт "не на часі" та "поступово" – зрозумійте, що ніколи не буде "на часі". Треба робити якомога більше і зараз! Інакше ніколи нічого не буде.

Ростислав, Запоріжжя:

Я вважаю, що потрібно вимагати максимально більше прав, подавати на розгляд усі пропозиції, і навіть більше. Частина з них виключать при обговоренні; чим більше залишиться, тим краще. Важливо, щоб такий закон в Україні був, щоб він працював.

Таким чином, ми можемо констатувати, що, на думку переважної більшості української ЛГБТІ спільноти, найкращим способом вирішення більшості проблем одностатевих пар є ухвалення спеціального закону про реєстроване цивільне партнерство або поширення звичайного шлюбу на одностатеві пари.

3.9. ГОТОВНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ЛГБТІ СПІЛЬНОТИ СКОРИСТАТИСЯ ЗАКОНОМ ПРО РЕЄСТРОВАНЕ ПАРТНЕРСТВО

У дослідженні 2009 року 77,0% респондентів виявило бажання зареєструвати одностатеве партнерство, якби така можливість з'явилася (84,0% серед жінок і 72,0% серед чоловіків).³⁹ За вісім років

³⁹ Див. виноску 9, с. 51.

між двома дослідженнями ситуація дещо змінилася: можливо, це пов'язано з тим, що зараз поява такого закону стала більш реалістичною. В опитуванні 2017 року 44,3% респондентів обрали варіант відповіді "Так, ми зареєструємо свої стосунки", 36,7% – "Ні, я поки утримаюсь від цього, але буду радий/рада, що така можливість з'явилась", 13,3% – "Ні, я побоююсь негативного ставлення з боку гомофобного оточення", і лише 5,7% респондентів були впевнені, що "Ні, особисто мені це не потрібно".

Жінки, як і очікувалось, більш схильні до оформлення своїх стосунків (див. рисунок 12). Серед них збираються зареєструвати свої стосунки як тільки це буде можливо 51,0%, і ще 40,0% раді самій наявності можливості це зробити. Побоюються гомофобії лише 6,0% жінок, а взагалі не збираються формально реєструвати стосунки з партнеркою тільки 3,0%.

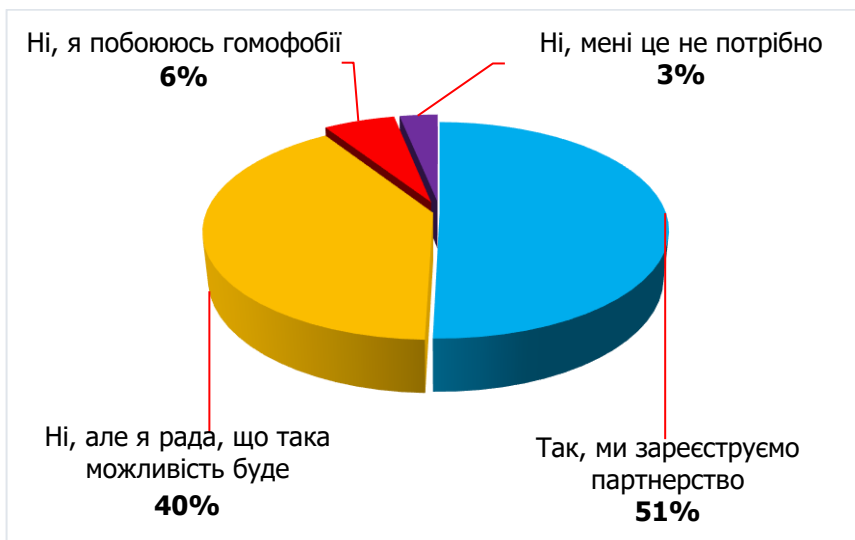

Рисунок 12. Готовність зареєструвати одностатеве партнерство (жінки)

Чоловіки, очікувано, менш схильні до офіційного оформлення своїх стосунків (див. рисунок 13). Серед них про готовність укласти цивільний союз заявили 43,0%, і ще 36,0%, у принципі, раді появі

такої можливості. Побоюються гомофобії з боку суспільства 15,0% чоловіків, що взяли участь в опитуванні – можливо, це частково пояснює їхню обережність. Взагалі не потребують формальної реєстрації партнерських стосунків 6,0% опитуваних чоловіків.

Якщо простежити залежність готовності до реєстрації одностатевого партнерства від того, яку максимальну тривалість подібних стосунків мав той чи інший респондент, то виявиться така картина (див. рисунок 14): групи респондентів з суттєвим досвідом одностатевого партнерства (2-5, 5-10 і понад 10 років) практично не відрізняються у своїх відповідях. Готовність відразу зареєструвати свої стосунки, як тільки це буде можливо, демонструють від 54,5% до 56,2% респондентів з цих груп, раді самій цій можливості від 26,7% до 31,7%.

Рисунок 13. Готовність зареєструвати одностатеве партнерство (чоловіки)

Менш готові до реєстрації стосунків ті, хто має досвід одностатевого партнерства не більше одного року – таких лише 29,0%; відповідно, у цій групі більше тих респондентів, хто буде радіти за інших – 46,8%, а також тих, кому закон про реєстроване партнерство взагалі не потрібен – 8,5%. Група з максимальним терміном одностатевих

стосунків 1-2 роки займає проміжну позицію між тими, хто практично не має досвіду одностатевого партнерства, і тими, хто був у партнерських стосунках тривалістю більше 2 років.

Ще одне зауваження стосується суспільної гомофобії: негативної реакції оточення однаково побоюються представники всіх груп, сформованих за ознакою тривалості стосунків в одностатевому партнерстві. Принаймні, респонденти, які не хочуть реєструвати одностатеве партнерство через цю причину, досить рівномірно представлені в кожній виборці – їх частка коливається від 10,4% до 15,7%.

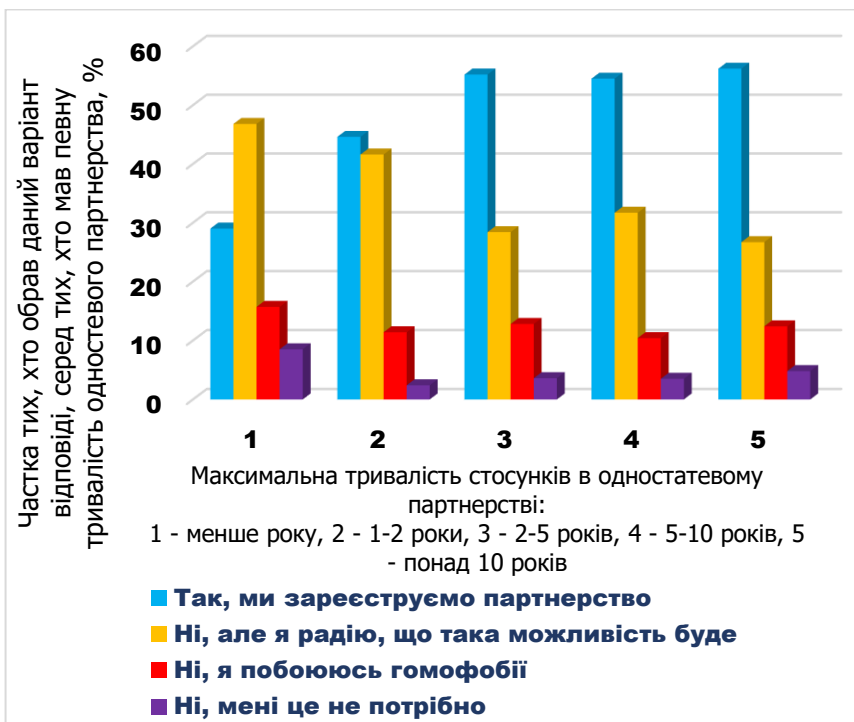

Рисунок 14. Готовність зареєструвати одностатеве партнерство і максимальна тривалість стосунків

Цікаві результати дало порівняння того, як відповідали на це питання респонденти, що мали той чи інший характер стосунків в

одностатевому партнерстві у минулому (див. рисунок 15). Як і можна було очікувати, більшу готовність скористатись можливостями майбутнього закону виказали ті респонденти, які вже мали досвід тісного партнерства – жили разом з партнером (53,6%), спільно з ним володіли нерухомістю або іншими коштовними речами (61,2%), спільно виховували дитину (66,7%). Ці три групи також подібні у тому, що серед них майже немає тих, кому взагалі не потрібен такий закон – частка таких респондентів у цих групах коливається від 0,7% до 2,3%.

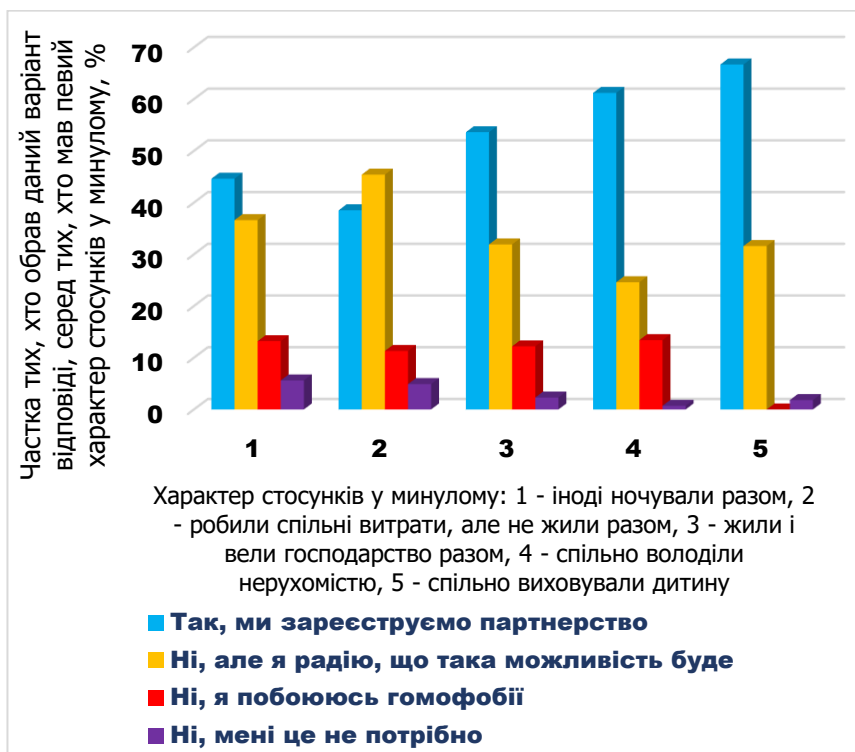

Рисунок 15. Готовність зареєструвати одностатеве партнерство і характер стосунків у минулому

Група респондентів, які мали досвід спільного виховання дітей, різко відрізняється від решти опитуваних своїм ставленням до суспільної гомофобії: жоден представник цієї групи не відповів, що

відмовиться від реєстрації стосунків з одностатевим партнером через очікування негативного ставлення з боку гомофобного оточення. Ми схильні припустити, що наявний досвід виховання дитини в умовах негативного ставлення з боку оточення гартує характер батьків та дозволяє їм спокійніше ставитися до можливих проблем, пов'язаних з одностатевим партнерством.

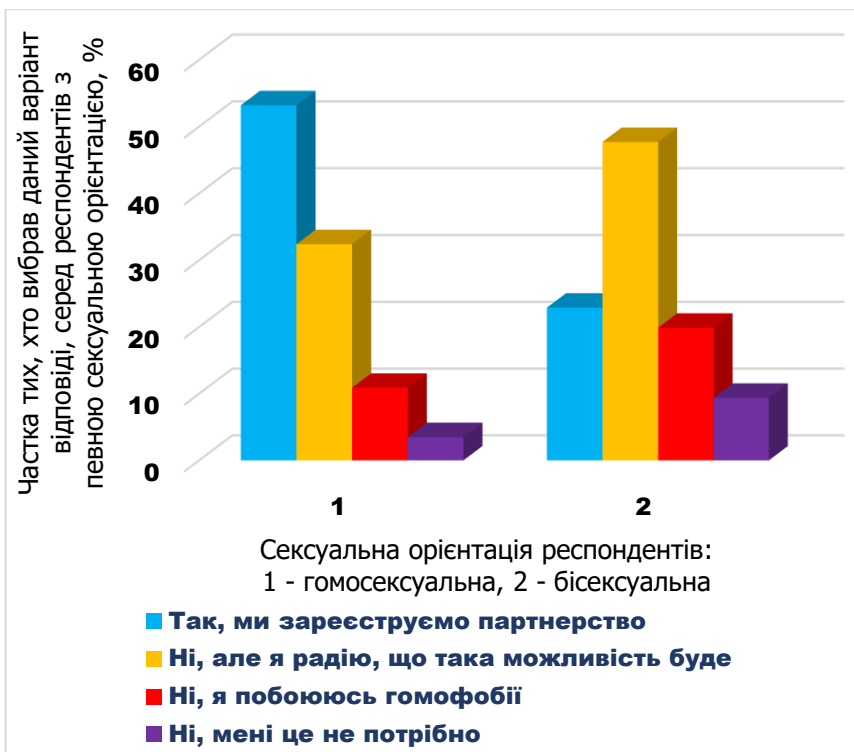

Рисунок 16. Готовність зареєструвати одностатеве партнерство і сексуальна орієнтація респондентів

Що стосується сексуальної орієнтації респондентів, то гомосексуальні чоловіки та жінки очікувано більш схильні до реєстрації одностатевих стосунків, ніж бісексуальні (див. рисунок 16): вже готові зареєструвати свої стосунки 53,2% гомосексуалів і лише 22,9% бісексуалів. Респонденти з бісексуальною орієнтацією швидше будуть радіти за інших (47,7%). Порівняно з

гомосексуалами, серед бісексуалів удвічі більше тих, хто не стане реєструвати свої стосунки з партнером через побоювання гомофобного оточення (10,9% і 19,9%, відповідно); так само, серед бісексуалів майже утричі більше тих, кому офіційна реєстрація одностатевих стосунків взагалі не потрібна (9,4% проти 3,5% у гомосексуалів).

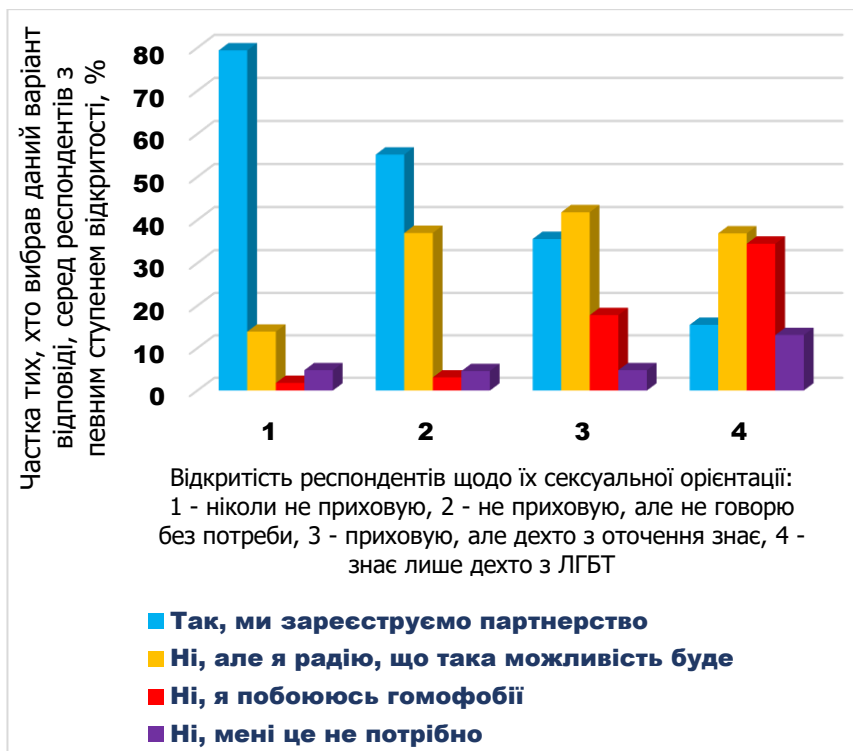

Рисунок 17. Готовність зареєструвати одностатеве партнерство і відкритість респондентів щодо власної сексуальної орієнтації

Очевидна кореляція ставлення респондентів до реєстрації одностатевих партнерств з їхнім ступенем відкритості перед оточенням щодо власної сексуальної орієнтації (див. рисунок 17). Очікувано, найбільш готові до реєстрації своїх стосунків ті, хто ніколи не приховує своєї орієнтації від оточення; таких у цій групі налічується 79,4%. Для неї також характерна невисока ступінь

побоювання гомофобного оточення: не стали би реєструвати своє партнерство через цю причину лише 1,8% представників цієї групи. Серед тих, про сексуальну орієнтацію яких знає лише дехто з оточення, побоюються негативної реакції на ймовірну реєстрацію одностатевого партнерства 17,8%, а ось серед тих, хто повністю закритий для оточення, вдвічі більше – 34,5%. Тим не менш, навіть в останній групі все ж є 15,5% тих, хто збирається зареєструвати свої стосунки з партнером. Група, представники якої не приховують своєї гомо- чи бісексуальної орієнтації, але й не повідомляють її без поважної причини, займає проміжну позицію між цілком відкритими та переважно закритими для суспільства респондентами.

Отже, якщо окреслити умовний портрет тих, для кого реєстрація одностатевого партнерства є найбільш очікуваною, вийде така картина: це переважно жінки гомосексуальної орієнтації, що мають не менше двох років досвіду одностатевого партнерства, в якому вони жили і вели господарство разом, спільно володіли нерухомістю і цінними речами, а також у багатьох випадках виховували разом дитину. Майже всі вони не приховують своєї сексуальної орієнтації від суспільства.

4. ПОЧУТИ ТА ПОБАЧИТИ: АВТОПОРТРЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ЛГБТІ СПІЛЬНОТИ

Під час інтернет-опитування, що проводилося наприкінці 2016 – на початку 2017 року, його учасникам, серед іншого, пропонувалось у довільній формі розповісти про свій найгірший і найкращий життєвий досвід, пов'язаний з одностатевим партнерством. Таким чином, респонденти мали змогу висловити свої думки на власний розсуд, щодо тих аспектів одностатевого сімейного життя, які їх найбільше хвилювали, події, які найбільше запам'яталися. Ці свідчення, на відміну від тих, які були отримані під час фокус-групового дослідження, є анонімними, тому що це опитування проводилося на умовах анонімності та суворой конфіденційності.

Ми наводимо ці думки та свідчення без коментарів і у мінімальній літературній обробці: це – пряма мова, вікно, через яке читачі цієї публікації можуть почути живий голос української ЛГБТІ спільноти. На фотографіях, розміщених у цьому розділі, ви бачите реальні одностатеві сімейні пари – тих самих сучасних українок та українців, які живуть поруч з нами, стверджуючи своє невід'ємне і фундаментальне право людини на пошуки щастя.

Жінки про гомофобію:

Головна проблема – реакція оточуючих. Наші стосунки знецінюються: "ми – сусіди, друзі, сестри". Завжди порівнюють з гетеросексуальними стосунками, натякаючи на неповноцінність твоїх. І доказати будь-що неможливо, вони прикриваються законами, шлюбом та іншими "нормами".

Неможливість сказати про свої стосунки родичам, а тому нескінченна брехня, псування стосунків з родичами. Неможливість взяти партнерку на деякі заходи та проявляти до неї увагу, ніжне ставлення на людях. Неможливість відповісти на питання колег, знайомих, чи маю я когось в особистому житті. І знову павутиння брехні. Значні складнощі у спільному вихованні дітей, а як наслідок – дуже мала надія мати дитину хоч колись. Страх, що над дитиною будуть знущатись однолітки. Страх за життя та

здоров'я – свого та партнерки – внаслідок злочинів на ґрунті ненависті.

У мене є син. Народила ще до того, як з бі перетворилася на лесбійку. В моєї коханої дітей немає. Живемо разом 7 років, наші рідні вважають нас подругами. Останнім часом повстало питання про народження дитини. І почались конфлікти, тому що, незважаючи на те, що моя дівчина кохає мене, вона не може уявити, як вона народить дитину "з пробірки". Чи просто народить і не буде "повноцінної" сім'ї з батьком дитини... Вважаю, це проблема нашого суспільства – жінки бояться осуду, бояться бути "не такими" в очах рідних і оточення.

Під час цілунку в тролейбусі, при відсутності великої кількості людей (було, крім нас, не більше 4 осіб), водій через гучномовець зробив оголошення, щоб ми займалися цим в іншому місці, де нас ніхто не побачить.

Якось моя матір, яка вкрай негативно ставиться до моєї орієнтації, викликала міліцію на квартиру, де ми жили з партнеркою, аби хоч якось покарати нас. Мої родичи не вважають мене повноцінною особистістю, і тому моя думка не вважається цінною. Я не маю права голосу щодо нерухомості, спадщини, способу піклування про літніх родичів. Мені не довіряють піклування за дітьми.

Моє партнерство перервалось через дуже негативне ставлення родичів партнерки до наших стосунків, її постійних страхів та переживань з цього приводу.

Ми з моєю дівчиною вчилися в одному навчальному закладі. Коли всі дізналися про нас, то почали нас переслідувати, знущатись. Неприємно, скажу я вам.

Певно найгірші три випадки. 1. Я відчувала провину за те, що повезла свою дівчину на Марш рівності у 2016 році, бо вона отримала конфлікт на роботі та з батьками. 2. Коли ми переїжджали, то повинні були робити це таємно через агресивне несприйняття нас її батьками. 3. І, напевне, найгірше: коли

Рисунок 18. Еліна і Мар'яна, Чернівці, разом 6 років

колишня партнерша моєї дівчини приходила до нас із погрозами, вривалась у будинок і шкодила майну, ми не могли звернутись до поліції, бо це б спричинило небажані чутки, несприйняття та можливу агресію з боку слідчих.

Найжахливіше – це постійне відчуття, що, хоч ти і бачиш, що робиш людину щасливою, ти все одно ламаєш їй життя.

– Ти не можеш їй дати дитину зі своїм генотипом, у вас ніколи не буде дітей, схожих на вас обох, бо ви однієї статі.

– Батьки не визнають і ніколи не будуть раді вашому щастю.

– Вас чекає постійна брехня родичам і знайомим.

– Ти розумієш, що небезпечно цілуватись на людях.

– Неможливо сказати про ваші стосунки на роботі, бо так можна її втратити.

І ще багато чого.

Я мала стосунки з чоловіками. За 20 років – 10 пропозицій шлюбу. І єдиний досвід зі своєю статтю: ці стосунки тривали 7 років, і рівних по взаєморозумінню та відкритості [з чоловіками] не було. Думаю, якби не було в нашій країні такого психологічного тиску на ЛГБТ спільноту, більшість знаходила би своє щастя. Ми розійшлись, бо вона хотіла дитину, хотіла жити зі мною разом, не ховаючись. Я тоді побоялася ускладнити собі життя. Жалкую, звісно, але досі побоююсь відкритих стосунків з дівчатами.

Був випадок, нас побили гетеро чоловіки. Причина – ми пара, а в них нормальних жінок нема. "Лесбі" в усьому винуваті.

Чоловіки про гомофобію:

Моя орієнтація – табу в домі. Неможливо проводити час з моїм хлопцем разом у мене вдома, тим більше йому ночувати у мене.

Більшість людей вважає таких людей, як я, неповноцінними.

Рисунок 19. Владислав і Богдан, Київ, разом 1 рік

Найгірше – несприйняття мене найближчим оточенням – батьки, кровні родичі. Вони засуджують "мій вибір". Вони не розуміють, що це не мій вибір: ми не можемо керувати тим, хто і що нам подобається.

Загальна гомофобія українського суспільства. Упереджене, вороже, агресивне поводження чиновників усіх мастей. Відверті підлість, знущання, катування, вимагання грошей з боку працівників міліції.

Були погрози та лайка, коли випадково побачили, як ми цілувались. А найгіршим є те, що стосунки, зазвичай, нетривалі через побоювання бути розкритим. Часто хлопці відмовляються навіть спробувати жити разом.

Колишні друзі відвернулись від мене, зневажали мене. З іншого боку, деякі з них пропонували секс в грубій формі – ну, тобі ж це подобається!

Нас побила група підлітків через те, що побачили, як ми цілуємось.

Агресія з боку гомофобних груп на кшталт "Модний вирок".

Через мою орієнтацію виникли проблеми по роботі. Власне, зупинилася кар'єра.

В університеті наді мною постійно знущався один хлопець, називав геєм, хоча я цього тоді ще сам не знав.

В школі був дуже негативний досвід аж до побиття, не кажучи вже про постійні знущання. Страшний час!

Важко пояснити родичам, як моїм, так і його, хто ми один одному. Також неможливо захищати інтереси партнера в медичних, фінансових та правоохоронних закладах.

Весь негатив пов'язаний з відсутністю культури. Її немає, насправді, і в гетеросексуальних парах, але там вони компенсують це юридичним оформленням шлюбу. Виключення є і там, і серед одностатевих пар, але їх мало.

Рисунок 20. Дарина та Ірина, Харків, разом 1 рік

Боязнь тісних стосунків. Страшно звикати вільно один з одним розмовляти, щоб не сказати зайвого при сторонніх. Треба постійно стримувати свої емоції прилюдно.

Випадок, коли через агресію сусідів довелось переїхати на іншу квартиру. Кепкування над нашим зовнішнім виглядом – два хлопця в зелених штанах і з пірсингом видались чимось неприпустимим для двох пенсіонерів у громадському транспорті. Постійне допитування сусідів: "А хто ви є один одному?" та "Коли вже з "невестами" ходити будете?"

Дискомфорт через обмеженість свободи дії. Надмірна обережність у проявах почуттів через боязнь бути поміченим в одностатевих стосунках. У мого партнера в цьому сенсі якась манія переслідування, і він постійно на цьому акцентує увагу. Жити під цим пресингом дуже важко.

На роботі один з колег щось здогадується про мене, і тому постійно знущається з мене.

Через безвихідь і невизнання з боку суспільства нормальності гомосексуальності, геї багато п'ють, аби бути більш сміливими і не думати про негатив.

На жаль, я не можу, як гетеросексуальні пари, триматися за руку з партнером, цілувати його та просто виказувати моє до нього ставлення прилюдно.

Карні справи порушені за те, що ми з партнером цілувались у людних місцях та тримались за руки.

Коли ми хотіли розійтись, було важко домовитись про розподіл спільно набутого майна. Також якось довелось давати хабаря, щоб мене допустили до мого партнера, який лежав у реанімації.

Будь-які стосунки не тільки у мене, але й у друзів, повинні долати тиск з боку рідних, неможливість відкрито бути разом, якось узаконити їх. Багато хто не витримує усього цього.

Рисунок 21. Джемма і Ксенія, Київ, разом 1 рік

Люди в нашій країні здебільшого толерантно ставляться до таких, як я, але трапляються випадки гомофобії та навіть насильства. Одного разу мене намагались зґвалтувати двоє хлопців, я ледь врятувався.

Якось мене дуже брутально зґвалтував чоловік. Іншим разом лише "навтикали" до рота. А так – усе просто чудово!

Звичайні люди дико сприймають одностатеве партнерство. Немає жодних соціальних прав для одностатевих пар.

Мій партнер мусив брехати і видавати себе за мого родича, коли я перебував на стаціонарному лікуванні.

Мій партнер загинув при аварії, а я тоді не міг бути собою, бути з ним.

Ми з партнером орендували двокімнатну квартиру, щоби робити вигляд, що ми просто сусіди. Одного разу до мого партнера прийшли замовники (у нього був власний бізнес). Вони йшли з нічного клубу, і зайшли до нас, коли ми були до цього не готові. Для них, згідно з "легендою", він жив сам, а тут я – та й ще в одному з ним ліжку. Мені довелося ховатися на балконі і простояти там три години, допоки вони не пішли, виливши всі свої справи. Я розумію, що це виглядало безглуздо, але тоді було дуже важливо, щоб вони нічого не помітили.

Найгірше – відсутність навіть суто формального статусу, щоби пояснити наші взаємовідносини з партнером іншим людям, без зайвих пояснень та акцентування уваги на сексуальній орієнтації. Важко пояснити колегам по роботі, керівництву, стороннім людям, чому я поспішаю додому, не можу взяти участь у тому чи іншому заході, виконати додаткові доручення.

Наприклад, звичайний профілактичний похід до лікаря у шкірно-венерологічний диспансер міг обернутись фактом гомофобії. Тому нам обом доводилось називати лікаря вигадані імена неіснуючих партнерок.

Рисунок 22. Дмитро і Дмитро, Київ, разом 11 років, одружилися у Данії

Не зміг переїхати до коханої людини, бо близькі цього би не зрозуміли, і, як результат, втратив його назавжди. І вже багато років сам, без постійного партнера.

Я настраждався зі своєю орієнтацією в Україні за все своє життя.

Відсутність формально оформленого партнерства призводить до більш легковажного ставлення партнерів до співжиття. "Не подобається щось? – Збирай речі, двері сам знайдеш де". Як і в гетеросексуальних стосунках, офіційно оформлений шлюб все ж таки іноді примушує людей замислитись, чи дійсно вони готові розірвати свої стосунки.

Постійно приховувати, боятись – це жахливо. Поки нема закону, що геї теж люди, гей-пари – це пари, оточуючі самі бояться визнати, що це норма. Гомофобна країна не може називатися цивілізованою.

Я не маю подібного досвіду. Але найстрашнішою для мене була би ситуація, якби мій партнер перебував у лікарні у важкому стані, а я не мав би можливості потрапити до нього.

Про те, що дає надію:

Найкраще, як на мене, в одностатевому партнерстві це те, що спільне життя зі своїм партнером – це можливість АБСОЛЮТНО бути собою. У випадку спілкування (навіть, якщо ти максимально відкритий представник ЛГБТІ) з друзями, родичами тощо, все одно є речі, які замовчуються з різних причин. Партнер, якого ти знаєш тривалий час, якому цілком довіряєш та з яким живеш "душа в душу" – це людина, якій я можу довіритись у всьому, не чекаючи осуду чи нерозуміння з його боку.

В одностатевих стосунках я отримую кохання, підтримку, я можу бути собою.

Важливо те, що знайти людину, з якою тобі буде добре, це вже великий успіх, а те, що вона однієї зі мною статі, це вже "рандом" [випадковість].

Рисунок 23. Ірина та Христина, Чернівці, разом 10 років

Дівчина знає, як задовільнити дівчину, краще, ніж будь-хто, але це не найголовніше. Кохання не визнає ні статі, ні віку. Кохання стає твоїм сенсом жити та швидше рухатись уперед.

Якось у новій компанії після камінг-ауту мене підтримали та сказали, що це дуже сміливо, бути лесбійкою. І дуже шкода, що в нашій країні розвинена гомофобія.

Найкращим вважаю те, що маю можливість кохати і бути коханою, незважаючи на те, що про мене думають інші люди. Одностатеве партнерство – це та ж сама сім'я. Так саме живемо, працюємо, сплачуємо податки як повноправні члени суспільства та держави. Вважаю, що у 21 сторіччі має бути вибір і можливість в МОЇЙ країні створити сім'ю. Чому ми маємо виїжджати в інші країни, аби мати можливість сказати "Так", назавжди? Чому не можна мати право виховувати НАШИХ дітей? Особливо в ті часи, коли дітям потрібно жити в сім'ях, де їх люблять, а не на вулиці або в дитячому будинку.

Одностатеві стосунки кращі, бо в них більше взаєморозуміння. Люди однієї статі краще розуміють потреби свого партнера. На мою думку, дитина в сім'ї з одностатевими стосунками буде більш бажана, і тому рідше буде піддаватися домашньому насиллю.

Перше – те, що особистість ставиться на перше місце, а статі людини на друге чи навіть далі. Друге – свобода від архаїчного розподілу сімейних та соціальних ролей. Наприклад, я повинна готувати їжу тільки тому, що народилася дівчиною. В одностатевих стосунках це розділення не працює, тому я можу вибирати та домовлятися з партнеркою відносно того, що буду робити я, що – вона.

Плюси – це, мабуть, те, що люди можуть розуміти один одного краще, ніж різностатеві. Бути ще й друзями, а не тільки коханцями.

Прекрасно те, що я кохаю людину і змогла змиритися з тим, що ми однієї статі і що взагалі так буває, що тебе приваблюють

Рисунок 24. Аліна та Олександр, Житомир, разом 1 рік

люди саме однієї з тобою статі. Що ви розумієте один одного краще, ніж хлопець може зрозуміти дівчину. Що ви знаєте, що кожному з вас потрібно, і те, на що кожна з вас може бути ображена. Ви спокійніше ставитеся до багатьох істерик, тому що в силу гормонального фону самі через подібне проходите. Більше взаєморозуміння. Більше ніжності в стосунках. Частіше ви бажаєте однакових речей, однакових емоцій, і разом отримуєте їх. Найкраще те, що нарешті закохалася без пам'яті і стала коханою, чого ніколи не було з протилежною статтю.

Соціумом нав'язується думка, що тільки чоловік і жінка можуть бути в союзі, жити разом, бути партнерами "по життю". Досвід спростовує цю думку. Поруч з тобою може бути хто завгодно, незважаючи на стать та соціальну норму. Аби уживатися в побуті, не потрібні різні геніталії.

У мене прекрасна партнерка. Ми разом вже три роки, ми пережили зліти і падіння, і це тільки зміцнило наші стосунки.

Бути потрібним коханому. Знати, що ти йдеш додому не у чотири стіни, а у сімейне гніздечко. Вчишся розуміти іншого, його світ, який абсолютно відмінний від твого, і вкотре переконуватись у великій силі КОХАННЯ, яке поєднує два діаметрально протилежні космоси.

Бути поряд з людиною, яка тобі небайдужа. Немає необхідності шукати місце, як при випадкових зустрічах. Відчуття безпеки.

Відчуття спокою біля людини, яка тобі подобається. Самовираження і можливість бути щирим – тим, ким ти є насправді.

Взаємність, щирість, піклування одне про одного, можливість бути собою і не приховувати власні почуття.

Можливість жити разом, мати спільне господарство, планувати майбутнє, спільно розпоряджатися спільним майном.

Рисунок 25. Старскрім і Стрекоза, Київ, разом 8 років

Уся побутова робота без суперечок і скандалів розподілялася між нами двома. Кожен сам бачив що потрібно робити – чи то стосувалося будівництва, чи того, хто буде готувати їжу. Всі проблеми вирішувалися спокійно.

Гетеросексуальним парам значно легше знайти один одного, тому що нас менше. Ми у значній мірі відповідальніші один за одного, бо боїмось втратити один одного, бо нові пошуки пари – це дуже важко. Я думаю, ми серйозніше сприймаємо та розуміємо, що таке сім'я.

Довіра та взаємодовіра. По можливості прощати чудацтва вашого партнера, а простіше кажучи, КОХАНОГО. Приймати його таким, яким він є, але й не забувати про почуття власної гідності. З розумом розчинятись у житті вашого коханого.

Здатність кохати людину, коли вона кохає тебе. Вирішувати спільні питання з коханою людиною. Можливість проводити час з коханою людиною: гуляти в парку, готувати, ходити разом за покупками, зустрічати Новий рік. І при цьому не брехати оточуючим, чому ти досі не одружений на тій гарній дівчині.

Ми живемо разом вже десять років. Приємно, що у нашому будинку, мабуть, усі здогадуються про нашу орієнтацію, але всі ставляться приязно. Приємно, що і наші батьки дуже дружньо ставляться до нас.

Менше став мозок підриватись, як знайшов його... Реально.

Ми разом вже 16 років. Ми не шукаємо випадкових знайомств. Ми в усьому підтримуємо один одного, і, навіть якщо маємо з приводу чогось іншу думку, здатні на компроміс.

На відміну від чоловіків, які одружені на жінках, мають з ними дітей, спільний побут та майно, але "тишком-нишком" зраджують їм зі своїми партнерами чоловіками, у мене, як чоловіка, який знаходиться в одностатевому партнерстві, ніколи не виникало потреби "ходити наліво". І хоча ми з моїм партнером

Рисунок 26. Роман і Костянтин, Київ/Тель-Авів, разом 4 роки

не маємо жодних прав, які має "традиційна" сім'я, все ж ми щасливі жити разом. Ми не приховуємо ні факту нашого спільного проживання, ні нашої орієнтації.

Навчались один в одного творчій діяльності.

Найкращим у своєму досвіді вважаю відчуття того, що ти даруєш своєму партнеру приємні миттєвості, кохання тощо, і отримуєш навзаєм те ж саме...

Найкращим у партнерстві є взаємна підтримка у всіх сферах життя. Кохана людина робить життя більш змістовним, допомагає точніше розставляти пріоритети, мотивує вдосконалюватись як фахівцю і особистості.

Багато чому навчився, отримав досвід. Змінив свій характер на кращий.

Одностатеве партнерство тримається на дещо інших засадах, ніж гетеросексуальний шлюб. Коли двох людей однієї статі не пов'язують спільні діти, спільне майно, спільні обов'язки і думка суспільства, яка виражається через найближче оточення, то вони тримаються разом через кохання, дружбу і партнерство у самому широкому розумінні цього слова. Такі стосунки більш однозначні, категоричні та чесні. Наприклад, якщо один з партнерів зрадив іншого, і той дізнався про цей факт, а після з'ясування стосунків було прийнято рішення розійтися, то одностатева пара припиняє партнерство. Людям не треба мучитись роками, лицемірити, не треба продовжувати жити з чужою людиною, зраджуючи далі, лише через те, що розходитися не можна через спільних дітей чи квартиру та вічного питання "А що скажуть люди?"

Саме головне – розуміння того, що ти не один, що тебе чекають. Любов і щастя не мають статі. Я щасливий зі своїм хлопцем, і знаю, що це взаємне почуття. Найважливіше, що можна отримати і зрозуміти в стосунках – це відсутність егоїзму, прийняття себе та іншої людини такими, якими вони є, набуття трохи самоіронії та пофігізму. Відносини – це як багатосерійний

Рисунок 27. Юлія і Лілія, Черкаси, разом 2 роки

фільм, у якому ми маємо головні ролі. І ось що важливо: у відносинах ти вчишся вірити і довіряти, і це змінює твоє ставлення до оточуючих.

Усвідомлення того, що є хтось, на кого можна покластися. Ну, і чоловікам не власна "жіноча" плаксивість.

Прекрасні емоції: відчуття захисту і тепла; партнер – такий самий, як і я; не треба нічого вигадувати; все просто.

При одностатевих стосунках я знаю, чого я хочу, і мій партнер знає, що йому потрібно. Ми разом понад 15 років.

Прокидатися вранці в обіймах кращого у світі чоловіка.

Розуміння один одного без слів, коли достатньо одного погляду. Піклування і довіра без бажання щось приховати. Відчуття безмежної радості від того, що людина, до якої у мене почуття, разом зі мною.

Сім'я завжди краще самотності. Партнерство дає впевненість в своєму/нашому майбутньому.

Це любов і повага, розуміння один одного. Ми взяли шлюб у Бельгії в 2002 році.

Я не можу однозначно відповісти на це запитання, але з точністю можу сказати, що я радію своєму життю!

Безпосередні свідчення українських ЛГБТ переконують у тому, що одностатеві сімейні партнерства, цілком аналогічні до звичних різностатевих сімей, були, є і будуть існувати в нашій країні, незалежно від того, чи існує відповідний закон. Вони створюються на основі кохання та взаємодопомоги конкретних людей – гомо- та бісексуальних мешканців України, – а не на підставі якогось документу чи реєстрового запису. Закон про реєстроване партнерство для одностатевих і різностатевих пар призначений лише вирішити проблеми таких сімей, які по суті не відрізняються від тих, з якими стикаються подружжя у звичайному шлюбі.

Рисунок 28. Ігор і Володимир, Київ, разом 11 років

5. Висновки та рекомендації

Підсумовуючи вищенаведене, можна дійти кількох висновків:

- Певний відсоток населення України складають ЛГБТІ (гомосексуали, бісексуали, трансгендерні та інтерсексуальні особи), які мають потребу у врегулюванні своїх де-факто сімейних стосунків як одностатевих сімейних партнерів.
- Українське законодавство не передбачає жодної форми правового визнання таких стосунків, а натомість містить положення, що прямо дискримінують одностатевих сімейних партнерів навіть порівняно з неодруженими різностатевими сімейними партнерами.
- Міжнародні, а надто європейські, тенденції, а також прецедентне право Європейського суду з прав людини, вказують на потребу законодавчого врегулювання правового статусу одностатевих сімей та вирішення їхніх нагальних проблем.
- Переважна більшість українського суспільства негативно ставиться до ЛГБТІ осіб у цілому та ефективної реалізації їхніх прав людини, зокрема, на особисте та сімейне життя. Проте, сучасна демократична держава має обов'язок враховувати, по можливості, інтереси всіх соціальних груп та протидіяти проявам нетерпимості проти уразливих груп – зокрема, гомофобії, про що йдеться у багатьох міжнародних документах, які стосуються України.
- Українська влада визнає цей свій обов'язок, про що свідчить урядовий План дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року. Серед іншого, він передбачає "розроблення та подання на розгляд Кабінету Міністрів України законопроекту про легалізацію в Україні зареєстрованого цивільного партнерства для різностатевих і одностатевих пар з урахуванням майнових і немайнових прав, зокрема володіння та наслідування майна, утримання одного партнера іншим в разі непрацездатності,

конституційного права несвідчення проти свого партнера" до кінця II кварталу 2017 року (пункт 105, захід 6).

- Міжнародний досвід показує, що юридичне визнання одностатевих сімейних пар не викликає помітних соціальних та правових проблем у масштабах цілого суспільства і водночас сприяє вирішенню таких проблем у цих пар. Очікувана кількість зареєстрованих сімейних одностатевих пар складає від кількох десятків до декількох відсотків від числа звичайних шлюбів, укладених за той самий проміжок часу. Реєстроване партнерство / цивільний союз, як альтернативна форма визнання подружніх відносин, є затребуваним також серед гетеросексуальних сімейних пар, які за тієї чи іншої причини не хочуть укласти звичайний шлюб.
- Основні відмінності між звичайним шлюбом і реєстрованим партнерством полягають у спрощеній процедурі укладення та розірвання останнього, а також у питаннях щодо всиновлення дітей. Реєстрованим партнерам часто не дозволяється спільне всиновлення дітей третіх осіб, але дозволяється всиновлення дітей своїх партнерів, яких вони спільно виховують.

Зважаючи на все вищевикладене, ми рекомендуємо українській владі забезпечити ухвалення законодавства з метою запровадження в Україні реєстрованого сімейного партнерства двох людей будь-якої статі, у загальних рисах подібного до звичайного шлюбу, за прикладами аналогічного законодавства розвинених країн. Правові положення, які стосуються подружніх і родинних прав і обов'язків, зустрічаються у багатьох законах України, тому запровадження реєстрованого сімейного партнерства вимагає комплексного реформування українського законодавства з метою послідовного визнання статусу члена сім'ї / близького родича, який мають отримати сімейні партнери.

Спираючись на міжнародний досвід (див. Додаток 1), Центр "Наш світ" розробив проекти законів України "Про сімейне партнерство" та "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у

зв'язку з запровадження сімейного партнерства" (див. Додаток 2). За основу для наших законопроектів ми взяли найстаріший у світі данський закон "Про реєстроване партнерство" та відповідні правки до інших данських законів. Обраний нами підхід дозволяє внести лише мінімальні зміни до українського законодавства, цілком відповідає букві і духу Плану дій та вирішує переважну більшість правових проблем, з якими стикаються у своєму житті одностатеві сімейні пари в Україні. Взятий нами за зразок данський закон від 1989 року за довгий час своєї дії показав свою ефективність, не викликав жодних правових проблем і став зразком для ухвалення аналогічних законів у багатьох інших країнах – зокрема, сусідній з Україною Угорщині.

Окремо хочемо підкреслити, що наші законопроекти жодним чином не торкаються суперечливої теми всиновлення – всі положення поточного українського законодавства у цій сфері залишаються без будь-яких змін. Ми розуміємо, що питання всиновлення для одностатевих пар в Україні, хоч і є дійсно актуальним та затребуваним, поки що не стоїть на порядку денному, на відміну від запровадження реєстрованого партнерства, доступного як для різностатевих, так і для одностатевих пар.

Додатки

**ДАНСЬКІ ЗАКОНИ ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ РЕЄСТРОВАНОГО ПАРТНЕРСТВА ДЛЯ
ОДНОСТАТЕВИХ ПАР**

D/341-H-ML Закон № 372 від 1 червня 1989 року

ДАНСЬКИЙ ЗАКОН ПРО РЕЄСТРОВАНЕ ПАРТНЕРСТВО

1. Дві особи однієї статі можуть зареєструвати своє партнерство.

Реєстрація

2. (1) Частина I, розділи 12 і 13(1) і пункт 1 розділу 13(2) данського Закону про шлюб (укладання та розірвання) застосовуються аналогічно до реєстрації партнерства, див. підрозділ 2 цього розділу.

(2) Партнерство може бути зареєстровано лише за умови, що обидві або одна зі сторін постійно проживають в Данії і мають данське громадянство.

(3) Правила, що регулюють процедуру реєстрації партнерства, в тому числі перевірка умов для реєстрації, встановлюються міністром юстиції.

Правові наслідки

3. (1) З урахуванням винятків у розділі 4, реєстрація партнерства має ті ж законодавчі наслідки, що й укладення шлюбу.

(2) Положення данського права, які стосуються шлюбу та подружжя, застосовуються аналогічним чином до реєстрованого партнерства і реєстрованих партнерів.

4. (1) Положення данського Закону про всиновлення, які стосуються подружжя, не застосовуються до реєстрованих партнерів.

(2) Пункт 3 розділу 13 і розділ 15(3) данського Закону про неправомочність і опіку, які стосуються подружжя, не застосовуються до реєстрованих партнерів.

(3) Положення данського права, що містять особливі правила, які стосуються однієї зі сторін в шлюбі та визначаються статтю цієї особи, не застосовуються до реєстрованих партнерів.

(4) Положення міжнародних договорів не застосовуються до реєстрованого партнерства, якщо інші договірні сторони не погоджуються на таке застосування.

Розірвання

5. (1) Частини 3, 4 і 5 данського Закону про шлюб (укладання та розірвання) і частина 42 данського Закону про юридичну адміністрацію застосовуються аналогічно до розірвання реєстрованого партнерства, пор. підрозділ 2 і 3 цього розділу.

(2) Розділ 46 данського Закону про шлюб (укладання та розірвання) не застосовується до розірвання реєстрованого партнерства.

(3) Безвідносно до розділу 448-с данського Закону про юридичну адміністрацію, реєстроване партнерство завжди може бути розірвано в цій країні.

Набуття чинності та інше

6. Цей Закон набирає чинності з 1 жовтня 1989 року.

7. Дія цього Закону не поширюється на Фарерські острови, так само і на Гренландію, але може бути поширена Королівським указом на ці частини країни з тими змінами, яких вимагають особливі фарерські та гренландські обставини.

D/339-H-ML Закон № 373 від 1 червня 1989 року

**ЗАКОН ПРО ПОПРАВКИ ДО ДАНСЬКОГО ЗАКОНУ ПРО ШЛЮБ
(УКЛАДАННЯ ТА РОЗІРВАННЯ), ЗАКОНУ ПРО СПАДКУВАННЯ,
КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ ТА ЗАКОНУ ПРО ПОДАТОК НА
СПАДЩИНУ**

**(Поправки, що виникають через запровадження реєстрованого
партнерства)**

1. До Закону про шлюб (укладання та розірвання), див. Зведений Закон № 630 від 15 вересня 1986 року з поправками Закону № 223 від 22 квітня 1987 року, вносяться такі зміни:

1. Розділ 9 формулюється у такий спосіб:

"9. Особа, яка раніше уклала шлюб, або була стороною у реєстрованому партнерстві, не може укласти шлюб, поки існує попередній шлюб або партнерство".

2. Розділ 10 формулюється у такий спосіб:

"10. Особа, яка раніше була у шлюбі або була стороною у реєстрованому партнерстві, не може укласти шлюб, поки не був проведений розподіл спільного майна судом або таке майно не було розділене зацікавленими сторонами. Це положення не застосовується у разі, коли сторони окремо володіли майно, або їм було спеціально дозволено звільнення від розділу майна.

Міністр юстиції може в особливих випадках дозволити звільнення від положень першого пункту цього розділу".

2. До Закону про спадкування, див. Зведений Закон № 584 від 1 вересня 1986 р., вноситься така поправка:

Розділ 17(2) формулюється у такий спосіб:

"(2) При повторному шлюбі або реєстрації партнерства він зобов'язаний провести поділ спільного майна".

3. До Кримінального кодексу, див. Зведений Закон № 607 від 6 вересня 1986 р. з поправками Закону № 385 від 10 червня 1987 р., вносяться такі зміни:

1. Розділ 208(1) формулюється у такий спосіб:

"Будь-яка особа, яка навмисно укладає реєстроване партнерство і яка вже перебуває у шлюбі або реєстрованому партнерстві, несе покарання у вигляді тюремного ув'язнення на термін, що не перевищує 3 роки, або, якщо друга особа не була у той час поінформована про існування шлюбу або реєстрованого партнерства, покарання у вигляді тюремного ув'язнення на термін, що не перевищує 6 років".

2. Розділ 208(3) формулюється у такий спосіб:

"(3) Будь-яка особа, яка не була у шлюбі або реєстрованому партнерстві, та яка уклала шлюб або реєстроване партнерство з особою, яка вже перебуває у шлюбі або реєстрованому партнерстві, несе покарання у вигляді простого взяття під варту або тюремного ув'язнення на термін, що не перевищує 1 рік".

3. Розділ 208(4) формулюється у такий спосіб:

"(4) Коли навмисний брак або реєстроване партнерство не можуть бути анульовані, покарання особи, яка вже перебувала у шлюбі або реєстрованому партнерстві, завжди може бути знижене до простого взяття під варту, а особа, яка не перебувала у шлюбі або реєстрованому партнерстві, може бути звільнена від покарання".

4. До Закону про податок на спадщину, див. Зведений Закон № 62 від 6 лютого 1987 року з поправками Закону № 360 від 1 липня 1988 року, вносяться такі зміни:

1. У розділі 2(1)(A) пункт (b) виключається, пункти (c)-(g) стають пунктами (b)-(f).

2. У пункті 2 розділу 2(1)(A) слова "або b" виключаються.

3. У розділі 44(1)"(g)" замінюється на "(f)".

5. (1) Цей Закон набуває чинності з 1 жовтня 1989 року.

(2) Розділ 4 цього Закону набирає чинності щодо податку на спадщину, який нарахований після дня набуття чинності цим Законом.

ПРОЕКТИ ЗАКОНІВ ПРО ЗАПРОВАДЖЕННЯ РЕЄСТРОВАНОГО СІМЕЙНОГО ПАРТНЕРСТВА В УКРАЇНІ

**ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
"ПРО СІМЕЙНЕ ПАРТНЕРСТВО"**

Стаття 1. Поняття, що відносяться до сімейного партнерства

1. Сімейним партнерством є сімейний союз двох осіб різної статі або однієї статі, укладений згідно з цим Законом.
2. При застосуванні законодавства, що стосується прав і обов'язків подружжя, до регулювання питань сімейного партнерства, всюди терміни "чоловік", "дружина" розуміються як "сімейний партнер"; терміни "подружжя", "чоловік і (або) дружина" розуміються як "сімейні партнери"; терміни "шлюбний", "подружній" розуміються як "партнерський".

Стаття 2. Вимоги до партнерів

1. Дві особи можуть зареєструвати своє партнерство по досягненні кожній з них віку вісімнадцяти років.
2. Сімейне партнерство може бути укладене лише при умові, що жодна з осіб, які укладають сімейне партнерство, не перебуває в іншому сімейному партнерстві або шлюбі. Будь-яка особа може одночасно перебувати лише в одному сімейному партнерстві або в одному шлюбі.
3. Принаймні одна з осіб, які укладають сімейне партнерство, на момент реєстрації сімейного партнерства має бути громадянином України, або іноземцем, який постійно проживає в Україні, або особою без громадянства, яка постійно проживає в Україні.

Стаття 3. Особи, які не можуть перебувати між собою в сімейному партнерстві

1. У сімейному партнерстві між собою не можуть перебувати родичі прямої лінії споріднення.

2. У сімейному партнерстві між собою не можуть перебувати рідні (повнорідні або неповнорідні) брати та/або сестри. Сімейне партнерство між рідною і усиновленою дитиною однієї особи, а також між дітьми, усиновленими однією особою, може бути укладене за рішенням суду.

3. У сімейному партнерстві між собою не можуть перебувати усиновлювач і усиновлена ним дитина, якщо це усиновлення не скасоване.

Стаття 4. Державна реєстрація сімейного партнерства

1. Державна реєстрація сімейного партнерства здійснюється аналогічно державній реєстрації шлюбу відповідно до глави 4 Сімейного кодексу України та інших законодавчих актів, що регулюють реєстрацію шлюбу.

2. Державна реєстрація сімейного партнерства засвідчується Свідоцтвом про сімейне партнерство, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України.

Стаття 5. Недійсність сімейного партнерства

1. Недійсним є сімейне партнерство, укладене в порушення статей 2, 3 цього Закону.

2. В іншому питання недійсності сімейного партнерства регулюються аналогічно положенням глави 5 Сімейного кодексу України, виключаючи статтю 38 і пункт 2 частини 1 статті 41.

Стаття 6. Припинення сімейного партнерства

1. Питання припинення сімейного партнерства регулюються аналогічно положенням глави 11 Сімейного кодексу України та інших законодавчих актів, що регулюють припинення шлюбу.

2. Державна реєстрація розірвання сімейного партнерства засвідчується Свідоцтвом про розірвання сімейного партнерства, зразок якого затверджує Кабінет Міністрів України.

Стаття 7. Партнерський договір

Особи, які подали заяву про реєстрацію сімейного партнерства, а також особи, які уклали сімейне партнерство, мають право на

укладення партнерського договору аналогічно положенням про шлюбний договір глави 10 Сімейного кодексу України.

Стаття 8. Правові наслідки сімейного партнерства

1. З урахуванням винятків, визначених статтею 9 цього Закону, сімейні партнери після укладення сімейного партнерства мають ті самі права і обов'язки, що й подружжя після укладення шлюбу.
2. Якщо інше спеціально не застережено в законі, всі закони та підзаконні акти, що стосуються шлюбу та подружжя, застосовуються аналогічним чином до сімейного партнерства та сімейних партнерів.

Стаття 9. Особливі положення сімейного партнерства

1. Партнер, який не є батьком дитини, яка спільно виховується сімейними партнерами, має всі права і несе всі обов'язки вітчима (мачухи) дитини відповідно до Сімейного кодексу України та інших законів і підзаконних актів.
2. Статті 122, 123, 124, 133 Сімейного кодексу України не застосовуються до сімейних партнерів.
3. Правові положення, що стосуються тільки чоловіка або тільки жінки у шлюбі, не застосовуються до сімейних партнерів.

ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ
"ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ДЕЯКИХ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ УКРАЇНИ У ЗВ'ЯЗКУ З
ЗАПРОВАДЖЕННЯ СІМЕЙНОГО ПАРТНЕРСТВА"

Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. Розділ IX Закону України "Про міжнародне приватне право" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2005, № 32, ст.422) доповнити статтею 58¹ такого змісту:

"Стаття 58¹. Дійсність сімейного партнерства, укладеного за межами України

1. У цілях цього Закону сімейним партнерством, укладеним за межами України відповідно до права іноземної держави, вважається будь-яка форма державної реєстрації сімейного союзу двох осіб різної статі чи однієї статі, відмінна від шлюбу, а також шлюб двох осіб однієї статі, укладений за межами України відповідно до права іноземної держави.

2. Сімейне партнерство між громадянами України, між громадянином України та іноземцем, між громадянином України та особою без громадянства, яке укладене за межами України відповідно до права іноземної держави, є дійсним в Україні за умови додержання вимог Закону України "Про сімейне партнерство" щодо підстав недійсності сімейного партнерства.

3. Сімейне партнерство між іноземцями, між іноземцем та особою без громадянства, між особами без громадянства, що укладене відповідно до права іноземної держави, є дійсним в Україні."

2. У Сімейному кодексі України (Відомості Верховної Ради України, 2002, № 21-22, ст.135):

1) Частину 1 статті 39 викласти в такій редакції:

"1. Недійсним є шлюб, зареєстрований з особою, яка одночасно перебуває в іншому зареєстрованому шлюбі або сімейному партнерстві".

2) Частину 5 статті 39 викласти в такій редакції:

"5. Якщо шлюб зареєстровано з особою, яка вже перебуває у шлюбі або сімейному партнерстві, то в разі припинення попереднього шлюбу або сімейного партнерства до анулювання актового запису щодо повторного шлюбу повторний шлюб стає дійсним з моменту припинення попереднього шлюбу або сімейного партнерства".

3) Частини 1 та 2 статті 118 викласти в такій редакції:

"1. Якщо особа, яка була оголошена померлою, з'явилася, і відповідне рішення суду скасовано та актовий запис про смерть анульовано, її шлюб з іншою особою поновлюється за умови, що ніхто з них не перебуває у повторному шлюбі або сімейному партнерстві.

2. Якщо особа, яка була визнана безвісно відсутньою, з'явилася, і відповідне рішення суду скасоване, її шлюб з іншою особою може бути поновлений за їхньою заявою, за умови, що ніхто з них не перебуває у повторному шлюбі або сімейному партнерстві".

4) Статтю 74 викласти в такій редакції:

"Стаття 74. Право на майно осіб, які проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі чи сімейному партнерстві між собою або в будь-якому іншому шлюбі чи сімейному партнерстві

1. Якщо дві особи проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі чи сімейному партнерстві між собою або в будь-якому іншому шлюбі чи сімейному партнерстві, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними.

2. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності двох осіб, які не перебувають у шлюбі чи сімейному партнерстві між собою або в будь-якому іншому шлюбі чи сімейному партнерстві, поширюються положення глави 8 цього Кодексу".

5) Статтю 91 викласти в такій редакції:

"Стаття 91. Право на утримання осіб, які не перебувають у шлюбі чи сімейному партнерстві між собою

1. Якщо дві особи, які не перебувають у шлюбі чи сімейному партнерстві між собою, тривалий час проживали однією сім'єю, той

із них, хто став непрацездатним під час спільного проживання, має право на утримання відповідно до статті 76 цього Кодексу.

2. Жінка та чоловік, які не перебувають у шлюбі чи сімейному партнерстві між собою, мають право на утримання в разі проживання з нею, ним їхньої дитини, відповідно до частин другої - четвертої статті 84 та статей 86 і 88 цього Кодексу.

3. Право осіб на утримання припиняється з підстав, встановлених пунктами 2 і 4 статті 83, статтями 85, 87 і 89 цього Кодексу".

II. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

